Orpana 2/2007

TAMPEREEN SEUDUN SUKUTUTKIMUSSEURA r.y. 1979

Tampereen seudun sukututkimusseura

Tampereen seudun sukututkimusseura ry:n jäsenlehti

Orpana

nro 2/2007
vuodesta 1979 nro 66

Julkaisupäivä 7.9.2007

Toimitus Johanna Kurela
Taitto Tmi Lehtiapu
Painatus Esaprint, Tampere

ISSN 0359-128X

Seuraava Orpana ilmestyy 4.1.2008. Siihen tarkoitettujen artikkeleiden on oltava perillä viimeistään **25.11.2007.**

Seuran osoite
Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Kuoppamäentie 34 B 18, 33800 Tampere

Seuran tilinumero
Nordea Tampere 114630-7209098

Seuran www-osoite
www.tampereensukututkimusseura.net

Seuran sähköpostiosoite
seura@tampereensukututkimusseura.net

HALLITUS JA TOIMIHENKILÖT

Tiedot voimassa kevään 2008 vuosikokoukseen asti. Hallituksen jäsenet merkitty tähdellä.

Puheenjohtaja
Raine Raitio *
puh. 050 553 6863
sähköposti:
puheenjohtaja@tampereensukututkimusseura.net

Sihteeri
Hilja Toivio
Kuoppamäentie 34 B 18
33800 Tampere
puh. 050 593 1832
sähköposti:
sihteeri@tampereensukututkimusseura.net

Jäsenasiat, osoitteenmuutokset, uudet jäsenet
Riitta Kuukka
Arkkitehdinkatu 26 A 15
33720 Tampere
puh. 0400 622 465
sähköposti: kuukka@pp.inet.fi

Varapuheenjohtaja, ohjelma-asiat
Tiina Miettinen *
Nahkatehtaankatu 7 B 41
33270 Tampere
puh. (03) 344 4599
sähköposti: tiinamarjut@kolumbus.fi

Rahastonhoitaja
Marja Laine *
Sillansalmentie 17 A
36240 Kangasala
puh. 040 552 7267
sähköposti: marja.l.laine@gmail.com

Retket
Jukka Sirén *
Hirvenojantie 12
36200 Kangasala
puh. 050 337 7860
sähköposti: ju.siren@hotmail.com

Webmaster
Heikki Nurmi *
Koiramäenkatu 19
33580 Tampere
puh. (03) 364 7487
sähköposti: heikki.nurmi@uta.fi

Julkaisujen toimitus
Johanna Kurela *
Sorsapuisto 1 A 10
33500 Tampere
puh. (03) 261 2292
sähköposti: johanna.kurela@kolumbus.fi

Julkaisujen myynti ja tilaukset
Irma Vainio
Sammonkatu 13 C 66
33540 Tampere
puh. 050 561 8266
sähköposti: irma.vainio@pp.sak.fi

Kirjastonhoitaja
Hanna Turppa
Mustanlahdenkatu 20 C 163
33210 Tampere
puh. (03) 222 9881
sähköposti: hanna.turppa@kotiposti.net

Puheenjohtajan palsta

Sukututkimuksen iloja ja ongelmia

Tätä kirjoittaessani aurinko paistaa täydeltä teräItä ja lämpömittari näyttää hellelukemia. Siitä huolimatta syksy saapuu jälleen ja on aika miettiä myös sukututkimuksen iloja ja ongelmia.

Syksyn ja talven ohjelmaan on pyritty saamaan monipuolisesti mukaan erilaisia sukututkijoita kiinnostavia aiheita salpietarin keitosta sukututkimusjuridiikkaan. Meidän onnemme on ollut Suomen lainsäädäntö, jonka mukaan viranomaisten asiakirjat ovat pääsääntöisesti julkisia. Näin ollen tietoa saa helposti, mutta entä sen julkaiseminen. Mitä sanoo henkilötietolaki asiasta? Aiheesta lisää syksyn jäsenilloissa.

Sukututkimus on siitä mukava harrastus, että sen kautta voi tutustua mitä erilaisimpiin elämänalueisiin sekä moniin entuudestaan täysin tuntemattomiin ammatteihin. Itselleni vuosien varrella tutuksi ovat tulleet muun muassa rusthollari, renki, torppari, ruotusotamies, pappi, seppä, kulkukauppias, merimies ja monet muut. Pelkkä entisaikojen ammattinimike osana sukutaulua on kuitenkin asiaan perehtymättömälle vain outo sana.

Omalla kohdallani oudot ammatit ovat herättäneet aina uteliaisuuden. Päästessäni tarkemmin kyseisen ihmisen elämänpiiriin sisälle eteen avautuu uusi mielenkiintoinen maailma. Sen jälkeen haluaa tietää yhä vain lisää. Ja kaiken tämän lisäksi sukututkimusta tehdessään voi solmia uusia tuttavuus- ja ystävyyssuhteita.

Sukututkimus tuo väkisin eteemme myös elämän raadollisuuden. Kaikki esi-isämme eivät ole eläneet aina täysin kunniallisesti. Vastaan voi tulla varkaita, prostituoituja, juoppoja, viinanmyyjiä, itsemurhan tehneitä ja monenlaisia muita elämän kolhimia. Meidän on kuitenkin hyväksyttävä se, että he voivat olla meidän sukulaisiamme. Usein tällaiset henkilöt ja heihin liittyvät tiedot on suvun piirissä yritetty salata, mikä on varsin luonnollista. Ne ovat olleet tabu, josta ei ole saanut puhua. Hämmästynyt sukututkija saattaa rikkoa tämän hiljaisuuden tehtyäään asiaan liittyviä löytöjä.

Kuva Johanna Kurela

Usein ajatellaan, että näin on vain meidän suvussamme. Moni ei tule kuitenkaan ajatelleeksi, että jokaisesta suvusta löytyy "mustia lampaita". Ottaessamme tämän huomioon voimme jo suhtautua asiaan paljon rauhallisemmin.

Löysimmepä mitä tahansa meidän tulisi muistaa hienotunteisuus elossa olevia sukulaisiamme kohtaan. Kaikkea mitä olemme löytäneet, emme voi aina julkaista sukukirjoissamme.

Raine Raitio

Kannen kuva: Näkymä Pispalanharjulta Pyhäjärven suuntaan. – Kuva Johanna Kurela.

Ajatuksia sukukirjoista

Paikallishistorioita kirjoittaessani olen törmännyt usein tilanteeseen, jossa eri henkilöistä tarvitsisi löytää taustatietoja. Tietoja voi tarvita hyvin monenlaisista henkilöistä. On muistettava, että oman yhteisönsä kannalta merkittäviä henkilöitä voivat olla muutkin kuin oppineet ja taloudellisesti menestyneet. Paikallishistoriallisissa tutkimuksissa merkittävät henkilöt voidaan sijoittaa suurempaan kokonaisuuteen ja pohtia heidän merkitystään omaa perhettään ja sukuaan laajemmalti.

Paikallishistorian kirjoittajalla ei ole kuitenkaan aikaa eikä mahdollisuuksia lähteä tekemään laajoja sukuselvityksiä. Yleensä joudutaan turvautumaan jo valmiisiin tutkimuksiin. Tutkittavista henkilöistä saattaa olla mainintoja erilaisissa sukututkimuksissa, mutta tiedot ovat monessakin mielessä puutteellisia ja tiedon alkuperä on dokumentoimatta. Siksi tutkimuksia ei voi hyödyntää. Näin sukututkijan jopa vuosia kestänyt työ on mennyt tavallaan hukkaan. Seuraavassa muutamia ajatuksia siitä, millainen sukukirjan tulisi olla, jotta siitä olisi hyötyä myös historiantutkijoille.

Puisevia numero- ja nimiluetteloita

Sukututkimuksissa tulisi luettelomaisten esitysten sijaan kiinnittää entistä enemmän huomiota suvun jäsenten elämänhistoriaan ja elämänpiiriin. Monissa tutkimuksissa ei ole juurikaan kerätty lihaa luiden ympärille. Elämäkertatiedot puuttuvat.

Hämmästyttävän vähän sukukirjoissa on myös hyödynnetty haastattelujen suomia mahdollisuuksia. Haastattelujen avulla olisi helppo kerätä elämäkertatietoja henkilöiltä itseltään. Samalla voitaisiin kerätä myös sukutarinoita, kunhan muistettaisiin julkaistaessa mainita, onko tieto löytynyt asiakirjoista vai onko se muistitietoa.

Tutkimuksista puuttuvat yleensä myös lähdetiedot. Seurauksena on, ettei huolellisestikaan tehtyä tutkimusta voi käyttää hyödyksi, kun ei ole tietoa siitä, mihin tutkimus perustuu. Yhtenä syynä lähdetietojen puuttumiseen lienee se, ettei niitä osata merkitä oikein. Tähän seikkaan tulisikin tulevilla sukututkimuskursseilla kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Sukututkimus olisi myös hyvä rajata sen verran pieneksi, että elämäkertatietojen kokoaminen olisi mahdollista. Mikäli sukututkimus on huolellisesti laadittu ja lähdeviitteet on merkitty mukaan, tutkimuksella voi olla monia oman suvun ulkopuolisia lukijoita.

Pari lukemisen arvoista esimerkkiä

Lukiessani muutamia sukukirjoja huomioni kiintyi erityisesti Margit Lumian laatimiin hyvin tehtyihin kirjoihin. Tämän ahkeran sukututkijan tekemästä työstä kertonee jotain se, että hän on ehtinyt julkaista jo kaikkiaan 13 omakustannetta, jotka kertovat ikaalislaisista suvuista.

Suuresta kirjamäärästä valitsin tarkemman tutustumisen kohteeksi kaksi teosta: *Ikaalisten Tevaniemen Kauramäki. Ikaalisten Tevaniemen Nikulan talon puolikkaasta Kauramäeksi muuttuneen talon ja sen isäntäperheiden historiaa* (2. painos 2000) ja *Taavetin tyttäret Lumialta eli Taavetti Markunpoika Lumian neljän tyttären jälkeläiset* (2000).

Ulkoasultaan teokset ovat asiallisen vaatimattomia. Kirjojen koko on perinteinen historioissa ja historiikeissa paljon käytetty B5, joka on yleensä edullinen. Valokuvat, kartat ja kaaviot toimivat tekstin tukena. Kirjojen liitteenä on myös lukemista auttava kaavakuva suvun jäsenistä – tärkeä seikka, joka näyttää viime vuosina unohtuneen useista sukukirjoista.

Margit Lumian kirjojen merkittävänä antina oli se, että ne avautuivat myös suvun ulkopuoliselle lukijalle. Asiat on loogisesti jäsennelty ja tärkein terminologia selitetty. Joitain pieniä puutteita ilmenee, mutta ne eivät ole kokonaisuuden kannalta merkittäviä. Esimerkiksi selitysosassa torpparin kohdalla olisi kannattanut mainita, että kyseessä on tilan osan vuokraaja. Mäkituvan kohdalta puuttui tieto siitä, että mäkitupalaisella oli vuokralla yleensä vain pelkkä asuintontti. Mäkitupalainen ei voinut harjoittaa omaa maataloutta.

Ilahduttava piirre Lumian kirjoissa on se, että ne sisältävät paljon muutakin kuin vain pelkkiä sukutauluja. Kirjoissa pohditaan nimihistoriaa ja kerrotaan sukutilojen varhaishistoriasta, rakennuksista sekä maista. Tevaniemen Kauramäen kohdalla on myös pohdittu talon merkitystä omalle kotikylälleen. Taavetin tyttäristä kertovassa kirjassa löytyy lisäksi muutama rivi 1800-luvun Suomen historian suurista tapahtumista.

Sukutaulut oli laadittu lukijaystävällisesti ja kaikissa on runsaasti tietoa. Sukutaulujen lukemista helpottaa se, että niihin on merkitty

Margit Lumia

Ikaalisten Tevaniemen Kauramäki

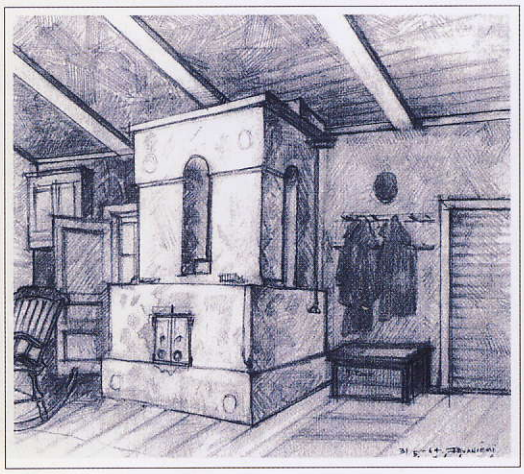

Kuva Raine Raitio

Margit Lumian sukututkimukset ovat ulkonaisesti vaatimattomia mutta sisällöltään ansiokkaita huolellisesti tehtyine tutkimuksineen ja tarkasti merkittyinen lähdeviitteineen. Ne sisältävät runsaasti muutakin kuin sukutauluja ja avautuvat helposti myös sille, joka ei kuulu sukuun.

myös monettako sukupolvea kyseinen henkilö edustaa. Lisäksi liitteeksi on otettu henkilöihin liittyviä kauppakirjoja, torpankontrahteja ynnä muita asiakirjoja kopioina ja puhtaaksi kirjoitettuina.

Mikäli asiakirjojen yhteydessä olisi kerrottu asioiden taustoista enemmän, ne olisivat nivoutuneet paremmin kokonaisuuteen. Nyt yksittäiset asiakirjat jäävät usein irrallisiksi. Lisäksi usean eri asiasta kertovan dokumentin sijoittaminen kirjassa samalle aukeamalle peräkkäin tekee kokonaisuudesta sekavan. Lumian elämäkertojen yhteyteen liittämät erilaiset asiakirjat antavat silti lisävalaistusta sukutauluissa mainittujen ihmisten elämään.

Joidenkin henkilöiden kohdalla sukutauluissa on tietoja myös heidän harrastuksistaan ja työurastaan. Myös ulkomailla asuvista on kerätty hyvät tiedot. Lumia näyttää tehneen tätä varten runsaasti haastatteluita.

Margit Lumia on merkinnyt muutamien nimien kohdalle sulkuihin myös alkuperäisissä asiakirjoissa esiintyvän ruotsinkielisen nimen. Tämän tavan soisi yleistyvän sukukirjoissa, sillä kaikissa tapauksissa ei ole itsestään selvää mikä on nimen oikea suomennos. Nimet tulisi kuitenkin suomentaa, jos suku on suomenkielinen.

Ja mikä tärkeintä kirjasta löytyvät myös lähdeviitteet – seikka, jonka ikävä kyllä vain harvat sukututkijat muistanevat! Kirjojen lopussa on henkilöhakemisto, jota ilman sukukirjoja on yleensä lähes mahdotonta lukea.

Lukija unohdetaan usein kirjojen taittovaiheessa

Lumian teoksia vaivaa sama ongelma kuin useimpia muitakin sukukirjoja: sivuille on ahdattu liikaa asiaa ja teksti on paikoitellen liian pientä varsinkin iäkkäiden ihmisten luettavaksi. Syynä lienee painokustannuksissa saatu säästö. Lukijan onneksi sukutaulut on erotettu toisistaan viivalla.

Sukukirjojen taittoon kannattaisikin yleisesti kiinnittää enemmän huomiota. Väljempi taitto helpottaisi lukemista ja asioiden hahmottamista, varsinkin kun sivut ovat yleensä täynnä samankaltaisia nimiä ja numeroita. Myös kuvat voisivat olla suurempia. Pieni kuva, josta ei kunnolla näe keitä siinä on, lienee turhaan mukana kirjassa.

Kaiken kaikkiaan on todettava, että Margit Lumian laatimat sukukirjat ovat positiivinen lukukokemus sukukirjojen yhä lisääntyvässä joukossa.

Raine Raitio

Ilmoita sähköpostiosoitteesi!

Ovatko yhteystietosi lehden takakannessa oikeat? Ilmoita mahdollisista osoitteenmuutoksista tai virheistä (myös kirjoitusvirheistä) jäsensihteerillemme Riitta Kuukalle mieluiten kirjallisesti joko sähköpostitse tai kirjeellä. Jos kerrot seuralle sähköpostiosoitteesi, voit saada muutaman kerran vuodessa sähköpostia esimerkiksi viime hetken retkitarjouksistamme. Riitta Kuukan yhteystiedot löytyvät Orpanan etusisäkannesta.

Hevosmuistot talteen!

Hilkka Mäkijärven albumi

Muistatko, miltä hevosen hirnahdus kuulostaa?
Muistatko, miltä tuntuu silittää varsan pehmeää turpaa?
Entä muistatko, miltä tuntuu istua korkean heinäkuorman päällä?

Tampereen seudun sukututkimusseura ry järjestää hevosmuistokeruun suomenhevosen juhlavuoden 2007 kunniaksi. Nyt on aika kirjata suomenhevosiin liittyvät muistot ja tarinat talteen. Voit kirjoittaa esimerkiksi seuraavista aihepiireistä (yhdestä tai useammasta) tai valita aiheesi vapaasti:

1. Hevonen ystävänä
2. Hevosen hoitaminen
3. Rekiretket
4. Rahdinajo
5. Metsätyöt
6. Peltotyöt
7. Vossikat
8. Sotahevonen
9. Raviurheilu
10. Ratsastusretket

Vastauksesta tulee ilmetä vastaajan nimi, syntymäaika ja mielellään muiston aika- ja paikkatiedot. Seura julkaisee hevosmuistokeruun satoa mahdollisuuksien mukaan. Vastausaikaa on 31.12.2007 saakka. Tarkemmat tiedustelut sihteeri Hilja Toiviolta.

Retkille ilmoittautuminen on sitovaa

Muistathan tulla mukaan retkelle, jos olet sille ilmoittautunut! Syksystä 2007 alkaen seura laskuttaa kaikkia retkelle ilmoittautuneita, jos tuloa ei ole peruttu hyvissä ajoin. Viime vuosina lyhyiden iltaretkiemme ilmoittautumislistat ovat olleet usein täpötäynnä, mutta retkikohteeseen ei kuitenkaan ole tullut kuin osa ilmoittautuneista. Jos et pääsekään retkelle, peru tulosi ajoissa, että joku toinen pääsee tilallesi.

Aurinkoinen päivä kartanolinnassa ja merilinnoituksessa

Seuran kevätretki Itä-Uusimaalle 19.5.2007

"Loviisa oli minulle auringonvalo ja ilo", on säveltäjä Jean Sibelius vanhuudenpäivinään kuvaillut nuoruutensa Loviisan kesäparatiisia. Samoilla sanoilla voi kuvata sukututkijoiden kevätretkeä itäiselle Uudellemaalle Malmgårdin linnaan, Loviisan kaupunkiin ja Svartholman merilinnakkeeseen.

Kuva Johanna Kurela

Itä-Uudenmaan retkellä käytiin Svartholman linnoitussaarella, jonka vallit ovat kaunis kävelyreitti kevätkukkineen.

Punaista mattoa Malmgårdin linnaan

Varhain keväisenä toukokuun aamuna sukututkijat nousivat Keskustorilta, Vanhan kirkon edestä bussiin, joka aloitti pitkän matkansa kohti itäistä Uuttamaata ja sen kiinnostavia nähtävyyksiä.

Pernajassa, Malmgårdin linnan takorautakiehkuraisella portilla itse linnanherra, kreivi Johan Creutz oli vastassa sukututkijoiden bussia. Auto kaarsi kartanon eteen, missä punainen matto oli levitetty hiekkapihamaalle vastaanottamaan vieraita. Siniset suojapussit kenkien päällä ryhmä kahisteli sisälle ja liukastumista varoen hiihteli parkettilattioilla.

Kreivi Creutz johdatti vieraat yläkerran avaraan juhlasaliin, jonka seiniltä katselivat menneiden sukupolvien Creutzit saliin kokoontuneita sukututkijoita. Osa maalauksista oli jo 400 vuotta sitten tehtyjä kopioita Pernajan Sarvilahden kartanossa olevista alkuperäisteoksista.

Juhlasalin kattomaalaukset oli tehnyt Salomo Vuorio. Seinillä oli korkeita koristekuvioisia peilejä ja seinustoille oli sijoitettu joitakin huonekaluja, kuten metsästysaiheisin intarsiaupotuksin koristettu mahalipasto. Salin kaunistuksena oli neljä värikästä muranolasista sähköistämätöntä kattokruunua. Ikkunoista avartui näkymä linnan puistoon.

Salissa kreivi Johan Creutz toivotti vieraat tervetulleeksi Malmgårdin linnaan, joka on avattu ryhmien vierailuja varten vasta neljä vuotta sitten. Malmgård on kreivi ja kreivitär Creutzin yksityiskoti, joten valokuvaaminen ei ollut monen sukututkijan pettymykseksi sisätiloissa sallittua.

Keskiajalta lähtien Pernajassa

Pernaja on aina ollut Creutz-suvun kotipaikka. Suvun pääkartano on 1200–1300-luvulta lähtien ollut Sarvilahti, joka kuitenkin siirtyi avioliiton kautta von Born -suvulle 1750-luvulla. Sarvilahden kartano on nykyään Svenska Kulturfondenin omistuksessa; sen viimeinen omistaja oli ministeri Ernst von Born (1885–1956). Malmgård on ollut Creutzeilla jo 400 vuoden ajan, ja kreivi Creutz edustaa jo Malmgårdin 12. omistajasukupolvea. Johan ja Kristina Creutzilla on kaksi poikaa ja lapsenlapsia, joten kreivillinen suku jatkuu edelleen.

Creutzit ovat vanhaa pernajalaista rälssisukua, joka on aateloitu jo ennen suurvaltaaikaa ja Ruotsin ritarihuoneen perustamista. Ensimmäinen, joka käytti nimeä Creutz (eli

Kuva Johanna Kurela

Malmgårdin uusrenessanssityylisen rakennuksen on suunnitellut arkkitehti F. A. Sjöström. Linna valmistui 1885.

risti, nimi äännetään "kröits"), oli Kustaa II Adolfin armeijassa taistellut eversti, käskynhaltija Ernst Creutz (k. 1635). Nimen taustalla on suvun puumerkki, Andreaan risti, joka on kuvattuna myös suvun vaakunassa.

Creutzin suvussa on ollut erityisen paljon maaherroja, ja maaherra oli myös nykyisen kreivi Creutzin isoisän isoisä kreivi Carl Magnus Creutz, joka rakennutti Malmgårdin 1885. Punatiilisen, hollantilaista uusrenessanssia edustavan linnan on suunnitellut arkkitehti F. A. Sjöström (1840–1885). Malmgårdin aiempi, empiretyylinen päärakennus purettiin ja siirrettiin kilometrin päähän uuden rakennuksen valmistuttua. Siirretyssä rakennuksessa toimi Pernajan kansakoulu aina 1960-luvulle asti, jolloin se purettiin. Myös nykyinen kreivi Creutz kävi aikanaan tätä kansakoulua.

Kuva Johanna Kurela

Yksityiskohta Malmgårdin kartanon julkisivusta.

Linnan kirjastossa Linné-näyttely

Juhlasalista siirryttiin tummanvihreäksi tapetoituun biljardisaliin, jonka pöydälle oli nostettu nähtäväksi 1880-luvulla maalatut kuvat Malmgårdin entisestä päärakennuksesta. Biljardisalin seinillä oli kirjahyllyjä, joihin oli sijoitettu osa Malmgårdin laajasta, merkittävästä kirjastosta. Saliin oli sijoitettu myös lukuisia täytettyjä eläimiä – kuten ilves, mäyrä, kettu – ja uusimpana vasta pari päivää sitten täyttäjältä tullut supikoira, joka on metsästystä harrastavan kreivin uusin saalis.

Malmgårdissa oli kasvitieteilijä Carl von Linnén (1707–1778) syntymän 300-vuotisjuhlan kunniaksi Linné-erikoisnäyttely. Kreivi Jan Adolf Creutz (1735–1804) – Linnén aikalainen – oli aikoinaan erityisesti kiinnostunut botaniikasta. Hän oli hankkinut useita kasvikirjoja, myös Linnén teoksia, joista osa on ensimmäisiä painoksia. Näyttely oli sijoitettu linnan kirjastoon, joka kattaa noin pari tuhatta nidettä 1600-luvulta lähtien. 1700-luvun teoksia on kirjastossa runsaasti Jan Adolf Creutzin hankintojen ansiosta. – Uudemmat kirjat on sijoitettu muualle.

Linnan makuuhuoneita ja pienempiä oleskelutiloja kattaneen kiertokäynnin jälkeen

sukututkijat päätyivät alakerran siniseen empiresaliin. Salin empiretyylinen sohvakalusto ja flyygeli on tehty huonetta varten. Salin seinillä oli useita tunnettujen taiteilijoiden teoksia, joista kookkaimpia olivat R. W. Ekmanin (1808–1873) Turun tuomiokirkon alttarifreskoja varten tekemät Mikael Agricolaa ja piispa Henrikiä esittävät mallityöt.

Alasalongissa kreivi kertoi Malmgårdin nykyisestä elämästä ja vastasi ystävällisesti sukututkijoiden kysymyksiin. Hän kertoi, että linnan omalla palkkalistalla on nykyään kolme henkeä. Vielä kymmenisen vuotta sitten henkilökuntaa oli 7–8 henkeä, mutta sittemmin on tehtäviä ulkoistettu. Hän myös kysyttäessä kiisti sen, että linnan pitäminen olisi kannattavaa toimintaa.

Malmgård on ollut luomutila vuodesta 1995 asti. Peltoja on yli 500 hehtaaria. Tilan omassa myymälässä kaupataan omia viljajalosteita, kuten mysliä, leipää ja spelttiviljatuotteita. Sukututkijoilla olikin mahdollisuus tehdä ostoksia kartanolinnan myymälässä.

Kuva Johanna Kurela

Malmgårdin linna on nykyään luomutila, jonka tuotteita myydään linnan omassa myymälässä. Marjatta Rintala osti myymälästä spelttiviljaleivän.

Loviisa Degerbyn ratsutilan maille

Malmgårdista lähdettyä sukututkijaryhmä siirtyi Pernajan kirkolle, mutta kirkkoon ei valitettavasti päästy sisälle. Matkaa jatkettiin Loviisan kaupunkiin, missä ruokailu oli järjestetty Degerby Gille -nimiseen viehättävään ravintolaan Vanhassakaupungissa. Erinomaisen aterian jälkeen Loviisan-opas Agneta Longhurst kertoi Loviisan ja rakennuksen historiasta.

Kuva Johanna Kurela

Degerby Gillen rakennus on Loviisan vanhin talo ja samalla yksi koko Suomen vanhimmista puurakennuksista.

Suomenlahden rannikolla sijaitseva Loviisa (ruotsiksi Lovisa) perustettiin vanhan Kuninkaantien eli Turku–Pietari-tien varrelle Degerbyn ratsutilan maille 1745 raja- ja linnoituskaupungiksi. Tapulikaupungin oikeudet saanut Loviisa nimettiin kuningatar Lovisa Ulrikan mukaan. Kuningatar ei itse koskaan vieraillut nimeään kantavassa kaupungissa, mutta hän lähetti kaupunkiin muotokuvansa.

Kaupungin vanhin rakennus on Degerby Gillen talo, joka on Degerbyn ratsutilan rakennuksia 1690-luvun lopulta ja yksi koko Suomen vanhimmista säilyneistä puurakennuksista. Se säästyi Loviisan suuressa tulipalossa 1855, vaikka palo syttyi aivan lähellä

Kuva Johanna Kurela

Sukututkijoita menossa Loviisassa syömään Degerby Gille -ravintolaan.

sitä. Rakennus on toiminut vuosisatojen kuluessa muun muassa aateliskotina, raatihuoneena ja lavantautisairaalana. Rakennuksessa on vieraillut muun muassa kuningas Kustaa III useita kertoja. Talon viimeinen asukas oli originelli, joka kokosi vanhaa esineistöä ja kuoli köyhyydessä. Talo säätiöitiin ja näin säilyi nykypäiviin asti.

Loviisan kaupungin tunnetuimpia asukkaita on ollut muotokuvamaalarina tunnettu ruotsalaissyntyinen Nils Schillmark (1745–1804), joka kuoli Loviisassa ja tuli haudatuksi köyhäinhautaan. Vaikka Schillmark oli jo omana aikanaan arvostettu taiteilija, täytyi hänen perheensä elättääkseen tehdä myös ammattimaalarin töitä. Hänen tiedetään muun muassa maalanneen tullilaivan ja koristelleen ruumisvaunut.

Myös säveltäjä Jean Sibeliuksen (1865–1957) vaiheet liittyvät Loviisaan. Sibeliuksen isovanhemmat Johan Sibelius ja Katarina Fredrika Åkerberg asuivat Loviisassa, missä myös säveltäjän isä Christian syntyi. Isoisä Johan Johansson oli muuttanut kaupunkiin 1801 Loviisan läheltä Lapinjärven Sibben talosta. Kaupungistuttuaan hän otti sukunimekseen Sibelius, joka on kotitilan Sibben latinalainen muoto. Säveltäjä Jean Sibelius vietti isovanhempiensa luona useita onnellisia kesiä. Hän esiintyi Loviisan kylpylävierailla ja sävelsi kaupungissa Kullervo-sinfonian.

Kansainvälistä elämää

Loviisan vaakunassa on kuvattuna tykki ja ankkuri, jotka viittaavat sen asemaan linnoituskaupunkina meren rannalla. Vaakunassa voisi olla kuvattuna myös iloisesti hulmuava kylpypyyhe, sillä kaupungin luonnonkaunis ja terveellinen sijainti houkutteli paikalle runsaasti kylpylävieraita.

Kylpyläkaupunkina Loviisa oli kansainvälinen, sillä monet kylpylävieraat tulivat Baltian maista ja Venäjältä, missä virkamiehillä oli kolme kuukautta kestävä kesäloma. Lomaaika vietettiin ulkomailla kylpylöissä hoitoja saaden ja vilkasta seuraelämää viettäen. Loviisassa hoidettiin muun muassa hysteriaa, syfilistä ja alkoholismia. Sen sijaan epileptikkoja tai tuberkuloottisia ei kylpylään päästetty. Kylpylälaitos lopetettiin, kun Venäjän vallankumouksen vuoksi virkamiehistö ei enää päässyt perheineen Suomeen.

Loviisan ja sen lähialueiden seuraelämää vilkastutti myös läheisen Svartholman linnakkeen upseeristo, joka järjesti virkistykseksen tanssiaisia, kuninkaan syntymäpäivän kunniaksi kutsuja sekä veljeskiltojensa ja salaseurojensa tilaisuuksia. Ylemmästä päällystöstä vain komendantti asui Svartholmassa, muu upseeristo asui linnoituksen läheisyydessä maatiloilla. Suomen siirryttyä Venäjän valtaan Svartholman linnoituksen sotilaallinen merkitys väheni ja sen henkilökuntaa vähennettiin, mutta venäläinen varuskunta oli Svartholmassa kuitenkin vuoteen 1853 asti.

Ruotsalaissyntyisen arkkitehti Georg Theodor Policron von Chiewitzin (1815–1862) toimisto suunnitteli Loviisan torimiljöön 1800-luvun puolivälin jälkeen osan Loviisasta tuhouduttua suuressa tulipalossa 1855. Torin laidalla sijaitseva uusgoottilainen punatiilikirkko ja nykyisin kaupungintalona toimiva raatihuone ovat Chiewitzin onnistuneimpina pidettyjä töitä Loviisassa.

Loviisan ihastuttavat, rakennushistoriallisesti arvokkaat puutalorakennukset ja kokonaiset korttelit olivat purku-uhan alaisia 1970-luvulla. Kaupungissa käytiin kiihkeää keskustelua purkamista haluavien ja sitä vastustajien välillä. Nykyään Tampereen seudun sukututkimusseurassa aktiivisesti toimiva saksalaissyntyinen Elmar Badermann aloitti työnsä Loviisan kaupunginarkkitehtina 1976. Seuraavan yhdeksän vuoden ajan hän vaikutti keskeisesti siihen, että monet Loviisan vanhat rakennukset säilyivät. Näiden joukossa oli Chiewitzin suunnittelema Seurahuone.

Nykyään Loviisassa on noin 7400 asukasta. Heistä suomenkielisiä on noin 60 %, ruotsinkielisiä 39 % ja loput ovat ulkomaalaissyntyisiä, muun muassa venäläisiä ja virolaisia.

Merimatka Svartholman linnoitukseen

Sukututkijoiden retki itäiselle Uudellemaalle sattui yhdeksi toukokuun kauneimmista päivistä. Oli parisenkymmentä astetta lämmintä, aurinko paistoi ja meri oli tyyni, kun sukututkijat astuivat Loviisan Laivasillalta Ellan-nimiselle puualukselle, joka kuljetti joukon Svartholman linnoitussaarelle. Matka kesti 45 minuuttia, ja kun laivan moottoreiden puksutus hiljeni laivarannassa, tuntui hiljaisuus taivaalliselta. Linnoituksessa asuvat pääskyt sujahtelivat pesiinsä, visertelivät ja ratisivat.

Ruotsin ja Venäjän välinen raja siirtyi hattujen sodan jälkeen solmitussa Turun rauhassa 1743 Kymijokeen. Ruotsi oli menettänyt entisiä rajalinnoituksiaan, ja nyt piti rajan tuntumaan perustaa uusi linnoitus. Kuninkaantien varrelle Degerbyhyn perustettiin Loviisan kaupunki 1745. Loviisaan suunniteltiin rakennettavaksi maalinnoitus ja sen pariksi läheiselle saarelle merilinnoitus. Merilinnoituksen tarkoituksena oli samalla toimia Helsingissä edustalla samaan aikaan rakennettavan Viaporin eli Suomenlinnan sisarlinnoituksena ja etuvartioasemana.

Kuva Johanna Kurela

Kymmenisen kilometriä Loviisasta sijaitseva Svartholman merilinnoitus on suosittu nähtävyys. Linnoituksen valleilta on kaunis näky merelle.

Svartholman merilinnoituksen rakennustyöt aloitettiin Augustin Ehrensvärdin (1710–1772) suunnitelman perusteella 1748. Merilinnoitus valmistui suurin piirtein suunnitelman mukaisesti – työt tosin katkaisi Pommerin sota – mutta maalinnoituksen rakennukset jäivät kokonaan kesken 1757. Maalinnoituksesta valmistui vain kaksi bastionia, jotka ovat edelleen nähtävissä Loviisassa.

Svartholman rakennustyön tekivät jalkaväen ruotusotilaat, laivamiehet ja rangaistusvangit mutta myös työssä tarvittiin myös ammattilaisia, muurareita, kirvesmiehiä ja puuseppiä. Suurimmillaan työntekijöitä oli 1752, jolloin rakennustyömailla oli 4500 työntekijää. Rakennustöiden johdossa oli Augustin Ehrensvärd, joka johti myös Suomenlinnan rakentamista. Loviisassa ja Svartholmassa töitä valvoi vuodesta 1751 Fabian Casimir Wrede (1724–1795).

Svartholman merilinnoitus on rakennettu kivestä, tiilestä ja puusta. Se muodostuu neljästä bastionista – niiden nimet ovat Nordenskiöld, Qveckfelt, Schantz ja Röök – ja linnoitussaarta kiertävästä etuvarustuksesta. Linnoitukseen kuuluvat myös oma pieni hautausmaasaari, ruutikellarisaari ja arestisaari. Svartholmassa toimi ruotsalainen ja venäläinen varuskunta yhteensä sadan vuoden ajan. Se ei koskaan joutunut todelliseen taisteluun.

Suomen sodan aikana helmikuussa 1808 venäläiset sotalaivat piirittivät kolmen viikon ajan Svartholmaa ja tykittivät linnoitusta harvakseltaan. Linnoituksen komendantti oli Anjalan liiton miehiä, linnoituksen 700 sotilaasta sairaana oli yli sata miestä ja taistelumoraali oli alhainen. Yllättäen Svartholman upseeristo antautui, jolloin linnoitus siirtyi lähes vahingoittumattomana venäläisten haltuun.

Linnoitus rappeutui Venäjän vallan ajan ensimmäisinä vuosikymmeninä. Krimin sodan uhatessa suunnitteilla oli Svartholman korjaaminen. Se koettiin kuitenkin ylivoimaiseksi ja linnoitus päätettiin tyhjentää kokonaan. Englantilainen laivasto-osasto saapui heinäkuussa 1855 Svartholmaan, siirsi tuhansia kiloja ruutia linnoitukseen ja räjäytti sen käyttökelvottomaksi. Samana päivänä syttyi suuri tulipalo Loviisan kaupungissa. Linnoituksen raunioista purettua rakennusjätettä käytettiin Loviisan uudelleenrakentamiseen.

Muinaistieteellinen toimikunta ryhtyi tutkimaan Svartholman raunioita 1911, ja Loviisan kaupunki teki linnoituksessa raivaustöitä 1930-luvun alussa. Restaurointityöhön ryhdyttiin vasta sotien jälkeen, ja niitä jatkui vuosikymmenten ajan. Työt valmistuivat linnoituksen 250-vuotisjuhlaksi 1998. Nykyään Svartholma on Museoviraston omistuksessa oleva muinaismuistolain suojaama muinaisjäännös ja suosittu matkailunähtävyys.

Johanna Kurela

Pessien suvun tutkimisesta

Sukututkijat pääsevät usein kirkonkirjojen avulla 1700-luvun vaihteeseen. Länsi-Suomen talonpoikaissukujen tutkija pääsee sitä vanhempiin aikoihin SAY:n kokoomaluetteloiden avulla, joiden tiedot tyydyttävät ainakin aluksi uteliaisuutta. Samanlaista mahdollisuutta ei ole karjalaisten sukujen tutkijoilla.

Sukuseura Pessit on julkaissut kirjan, jossa sukua on selvitetty 1700-luvulta nykypäiviin asti. Sukunimi Pessi ja sama kotiseutu yhdistivät suvun jäseniä, mutta sukuhaarojen yhteistä esi-isää ei löydetty ja siksi innokkaasti etsittiin vielä vanhempaa tietoa. Suvun 1500- ja 1600-luvun vaiheista kertovat tiedot on julkaistu *Vanhat Pessit* -nimisessä teoksessa (2005).

Pessejä Jääskessä 1600-luvulla

Kun suvullemme selvisi, että Jääskessä oli 1600-luvulla asunut Pessejä, suvun tutkijat ryhtyivät etsimään tietoja alkuperäisistä lähteistä. Reijo Pessi sisaruksineen kävi läpi tuhansia sivuja Jääsken maakirjoja ja henkikirjoja sekä muita luetteloita. Löytäessään sukunimen Pessinen hän otti sivusta paperikopion. Tutkiminen olisi ollut mahdotonta, jollei Jääskessä olisi jo siihen aikaan käytetty sukunimiä. Pessien nimi kirjoitettiin tosin monissa erilaisissa kirjoitusasuissa.

Tutkittavaa lähdemateriaalia kertyi monta mapillista, jota kerättiin usean vuoden ajan. Pessisien nimiä löytyi maakirjoista, henkikirjoista, ratsumiesten luetteloista ja monista muistakin verotiedoista. Vanhimmat tiedot löytyivät maakirjasta vuodelta 1543. Lähteiden avulla tehtiin luetteloita isännistä, ratsumiehistä ja taloista. Ratsumiesten tietoja etsittiin myös sotilasrullista.

Jääsken asiakirjoissa esiintyneistä Pessisistä oli merkittävä muistiin jokainen vuosittain esiintyvä tiedonmuru. Kylän nimi, Järven kylä, ja vuosittain toistuva isännän nimi auttoi hahmottamaan asuttuja taloja, sillä talon nimi oli mainittu vain harvoin. Oli pidettävä silmällä myös kylän muiden isäntien vaiheita, jotta ne eivät olisi sekoittuneet Pesseihin. Tarkkuutta vaati myös se, että kylässä oli kolme Pessisten asumaa taloa, ja samaan sukuun kuuluvina käytettiin samoja etunimiä. Aikoinaan oli yhtä aikaa kaksi Heikkiä isäntinä, mutta silloin kirjurit merkitsivät toiselle isännimenkin erotukseksi, toinen oli Henric Pessinen ja toinen Henrik Månsson. Vähitellen Pessisistä syntyi henkilökuvia ja jopa miesten elämäkertoja.

Kun henkikirjaan oli merkitty joku talon pojaksi tai ratsupalvelusta suorittava oli merkitty isännän pojaksi tai veljeksi, voitiin hahmottaa myös perheitä. Jääsken lähdetiedois-

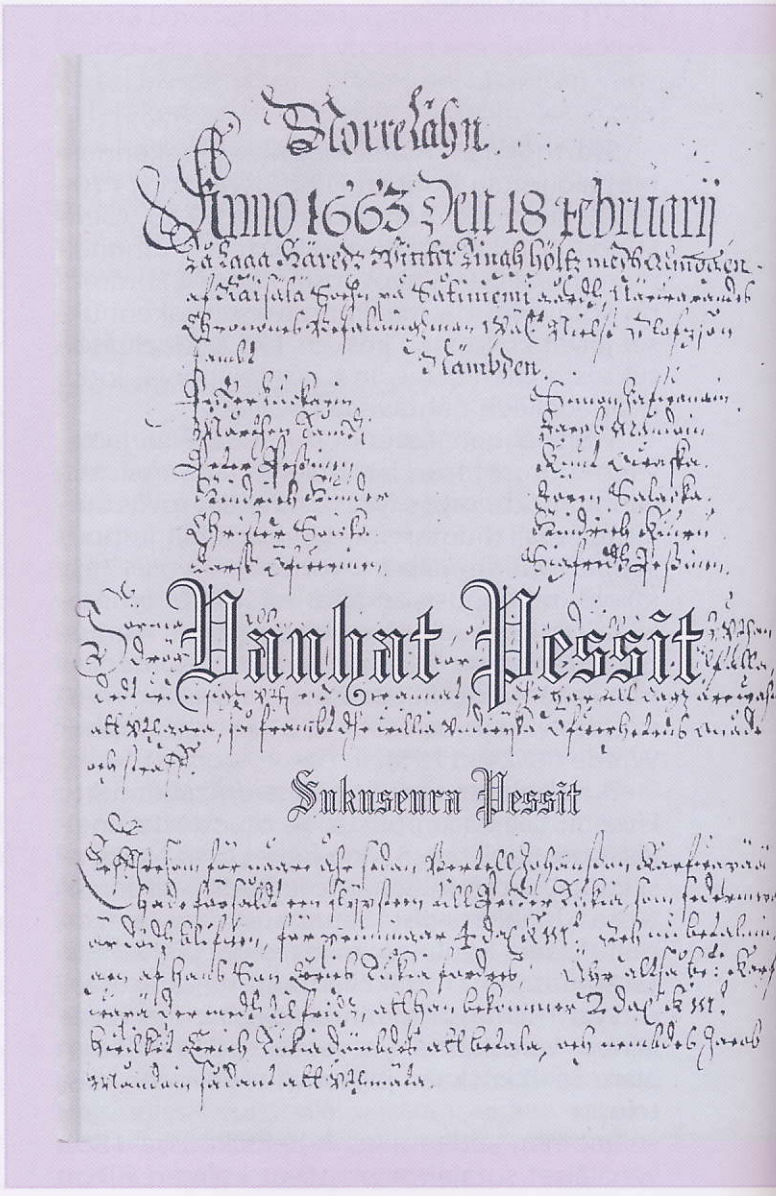

sa naisten etunimiä oli mainittu harvoin, joten perheiden vaimot ja tyttäret jäivät nimeltä tuntemattomiksi. Syntymäaikaa ei tietenkään voitu selvittää, mutta elinaika voitiin arvioida vuosista, jolloin asianomainen oli mainittu lähteissä. Joskus esimerkiksi ratsumiehen kohdalla kuolinvuosikin selvisi.

Pessin suvun tutkijat etsivät myös tuomiokirjoja, joista löytyi aluksi lautamies Pessisiä, myöhemmin käräjäjuttujakin. Kun suvun selvittelyssä oli edetty henkilöihin asti, heitä alettiin etsiä seudun pitäjänhistorioista. Tutkijoiden varmuutta lisäsi, kun samoja miehiä oli myös pitäjänhistorioiden sivuilla. Mielenkiintoista oli myös lukea Anssi Mäkisen kirjaa *Linnaleirit ja vainovalkeat* (2002, Bibliotheca historica 73). Siinä hän kertoo yksityiskohtaisesti pitkänvihan sotaisia vaiheita, joissa Jääsken Järvenkylä, Pessisien kotikylä joutui 1592 hävityksen kohteeksi. Mäkinen oli valinnut myös näytteeksi sivun maakirjasta vuodelta 1592, ja siinä sattui olemaan nautakunnan (verotettava alue) päämiehenä Oloff Bessin (Olli Pessinen).

Kun suvun tutkijalle Reijo Pessille selvisi sotilasrullista, kenen joukoissa ratsumies Pessiset olivat, hän kiinnostuneena tutki joukkojen vaiheita sotahistorioista. Suvun historia liittyi kiinteästi Ruotsin valtakunnan sotiin ja laajenemiseen 1600-luvulla. Monet Jääsken Pessiset kulkivat sotajoukkojen mukana vierailla mailla.

Räisälän ja Kaukolan Pessejä

Jääsken Pessisien vaiheista 1500–1600-luvuilla saatiinkin vuosien kuluessa runsaasti tietoa, mutta vaikeampi oli etsiä yhteys Jääsken ja suvun myöhempien asuinpaikkojen Räisälän ja Kaukolan välillä. Vähitellen siitäkin löytyi tietoa Käkisalmen läänin tuomiokirjojen avulla.

Pessien suvun kannalta tärkeintä oli Pontus ja Jaakko De la Gardien aikaiset valloitukset Käkisalmen läänissä. Kun alueelle syntyi sotien aikana autiotiloja, monet suvut siirtyivät sinne läntisen Karjalankannaksen pitäjistä. Pessit olivat muiden lännestä tulleiden luterilaisten perheiden mukana asuttamassa uusia seutuja. Aikojen kuluessa kävi lopulta niin, että Pessisiä Jääskessä oli 1700-luvun alussa hyvin vähän ja suku oli voimistunut Räisälässä ja Kaukolassa suureksi suvuksi. Nykyisin tunnetut Pessin suvun jäsenet ovatkin ennen sotia asuneet näissä Käkisalmen naapuripitäjissä.

Aluksi Kaukolassakin käytettiin nimeä Pessinen, mutta se lyhentyi nykyisin käytössä olevaksi sukunimeksi Pessi. Räisälä oli Ruotsin kannalta valloitettua aluetta. Siellä ei ollut samanlainen hallinto kuin valtakunnan läntisemmissä osissa, ja siksi sukututkijan lähdeaineistokin on erilaista. Maakirjoja syntyi aluksi Käkisalmen lääniä asutettaessa muun muassa 1613 ja 1615. Myöhemmin verotus oli erilaista, ja 1600-luvulta maakirjan ja henkikirjan tapaisia luetteloita on vain muutamia.

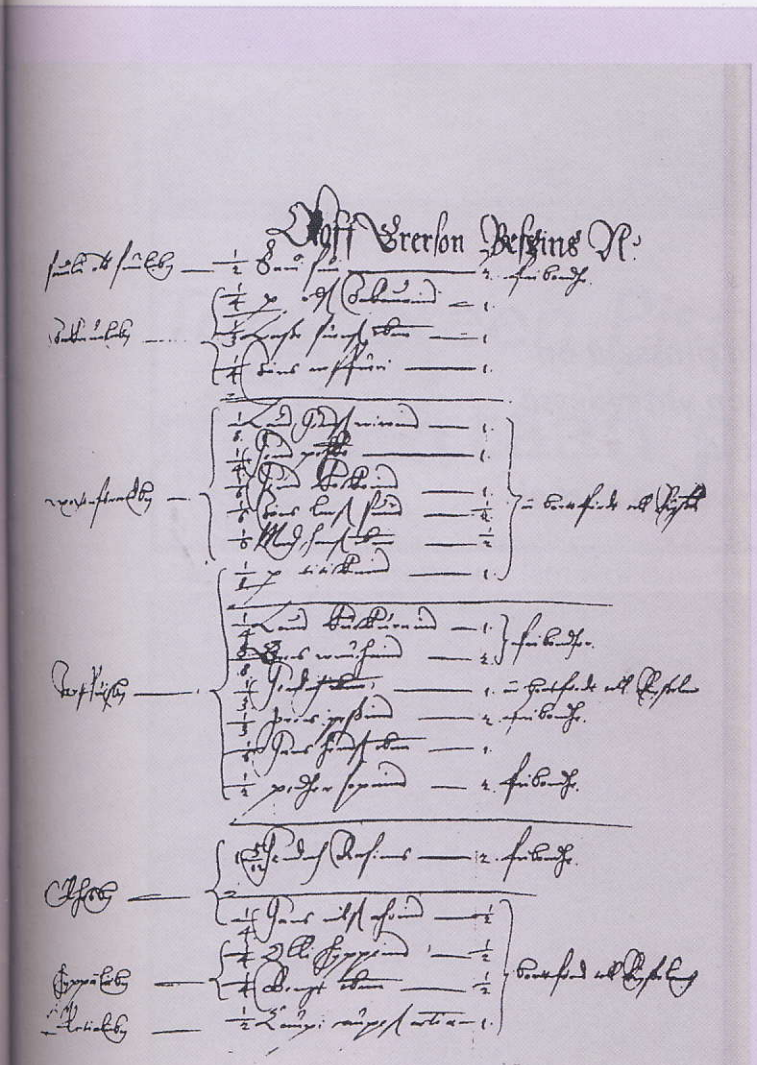

Vanhat Pessit -teoksen etukannessa on tuomiokirjan sivu Räisälän talvikäräjiltä 1663, jolloin lautamiehinä olivat Peter Pessinen ja Sigfredh Pessinen. Takakannessa on sivu Jääsken maakirjasta vuodelta 1592, jolloin nautakunnan päämiehenä oli Oloff Grerson Bessin.

Pessien kannalta lähdetiedoista tärkeimmiksi osoittautuivat Käkisalmen läänin tuomiokirjat. Niistä on tehty Kansallisarkistossa säilytteillä oleva tuomiokirjakortisto, josta talonpoikien sukunimen tai asioiden mukaan voi etsiä tietoja. Reijo Pessi etsi ja kopioi Pessin suvusta tuomiokirjojen sivuja. Niitä suomennellessa selvisi, että Pessejä oli lautamiehinä Räisälässäkin, johon myös Kaukola aluksi kuului. Lautamiehenä Pesseillä ei aluksi aina merkitty sukunimeä, mutta kun myöhemmin sama etunimi oli samalla paikalla ja oli saanut sukunimen, voitiin tehdä johtopäätöksiä. Onneksi oli myös eräs varhainen merkintä Pessi-nimestä, mikä todisti johtopäätökset oikeiksi. Yksityiskohtaisesti selostetuissa niittyriidoissa tai omaisuuden jaoissa kerrottiin myös sukulaisuussuhteista.

Jääskestä Kaukolaan 1610 jälkeen muuttanut Pekka Niilonpoika Pessi näytti lähdetietojen valossa olleen monen 1700-luvulla esiintyneen Pessien sukuhaaran kantaisä. Eräs toinenkin Pessien sukuhaara näyttää tulleen Jääskestä. Kaikkien Kaukolan ja Räisälän Pessien alkuperä ei kuitenkaan tuomiokirjojen valossa selvinnyt. Kaikki eivät toki käräjillä selvitelleet sukuaan tai olleet lautamiehinä. He lienevät lähtöisin aikaisemmin muuttaneiden perheistä tai suoraan Jääskestäkin muuttaneita.

Monivuotisen Pessien suvun tutkimisen jälkeen valmistui vuonna 2005 sukukirja *Vanhat Pessit*. Kirjan alkuosassa on kerrottu suvun vanhasta asuinpaikasta Jääskessä ja uusista kotiseuduista Räisälässä ja Kaukolassa. On myös koottu tietoja toimimisesta lautamiehinä ja veronkantotehtävissä. Oma lukunsa on ratsumiehistä ja rakuunoista. Kirjan luetuimpia sivuja ovat otteet tuomiokirjoista. Tositapahtumiin pohjautuvia käräjäjuttuja on jopa dramatisoitu pieniksi kuvaelmiksi. Kirjan loppuosassa on sukukirjalle tyypillisiä polveutumistaulukoita ja perhetauluja.

Sukukirjan perustutkimuksen on tehnyt Reijo Pessi sisaruksiensa avustamana. Seija Pessi on kirjoittanut sukukirjaan kirjallisen lähdeaineiston ja alkuperäislähteistä tutkitun pohjalta artikkeleita. Kirjan toimittamisessa olivat mukana Anja Koskimäki, Tapio Pessi, Tauno Pessi, Reijo Pessi ja Esko Pessi. *Vanhat Pessit* on Tampereen seudun sukututkimusseuran kirjastossa.

Seija Pessi

Tunnusta väriä

Seuran pienikokoisia puna-valkeita pinssejä on edelleen myynnissä sekä jäseniltojen yhteydessä että Sampolan sukututkimuspäivillä. Hanki nyt sinäkin omasi, hinta on vain 2 euroa!

HisKi ei muutukaan SSS:n jäseneduksi!

Suomen Sukututkimusseuran (SSS) toiminnanjohtaja Pasi T. Kuusiluoma on ilmoittanut Suku Forum -keskustelupalstalla 23.8.2007, ettei seura toteuta syksyllä 2006 laatimaansa suunnitelmaa tehdä HisKistä jäsenetu. Näin HisKi olisi muuttunut maksulliseksi niille, jotka eivät ole Suomen Sukututkimusseuran jäseniä. Nyt tämä ajatus on haudattu, eli internetissä oleva suomalaisten historiakirjojen tietokanta (osoitteessa www.genealogia.fi/historia/) jää edelleenkin kaikille avoimeksi palveluksi. HisKiin on luvassa päivityksiä lähiaikoina.

Toiminnanjohtaja P. T. Kuusiluoma on tulossa Tampereelle 9.10.2007, jolloin hän kertoo SSS:n nykynäkymistä. Samalla häneltä voi kysyä esimerkiksi SSS:n uudistuneen keskustelupalstan Suku Forumin käyttämisestä.

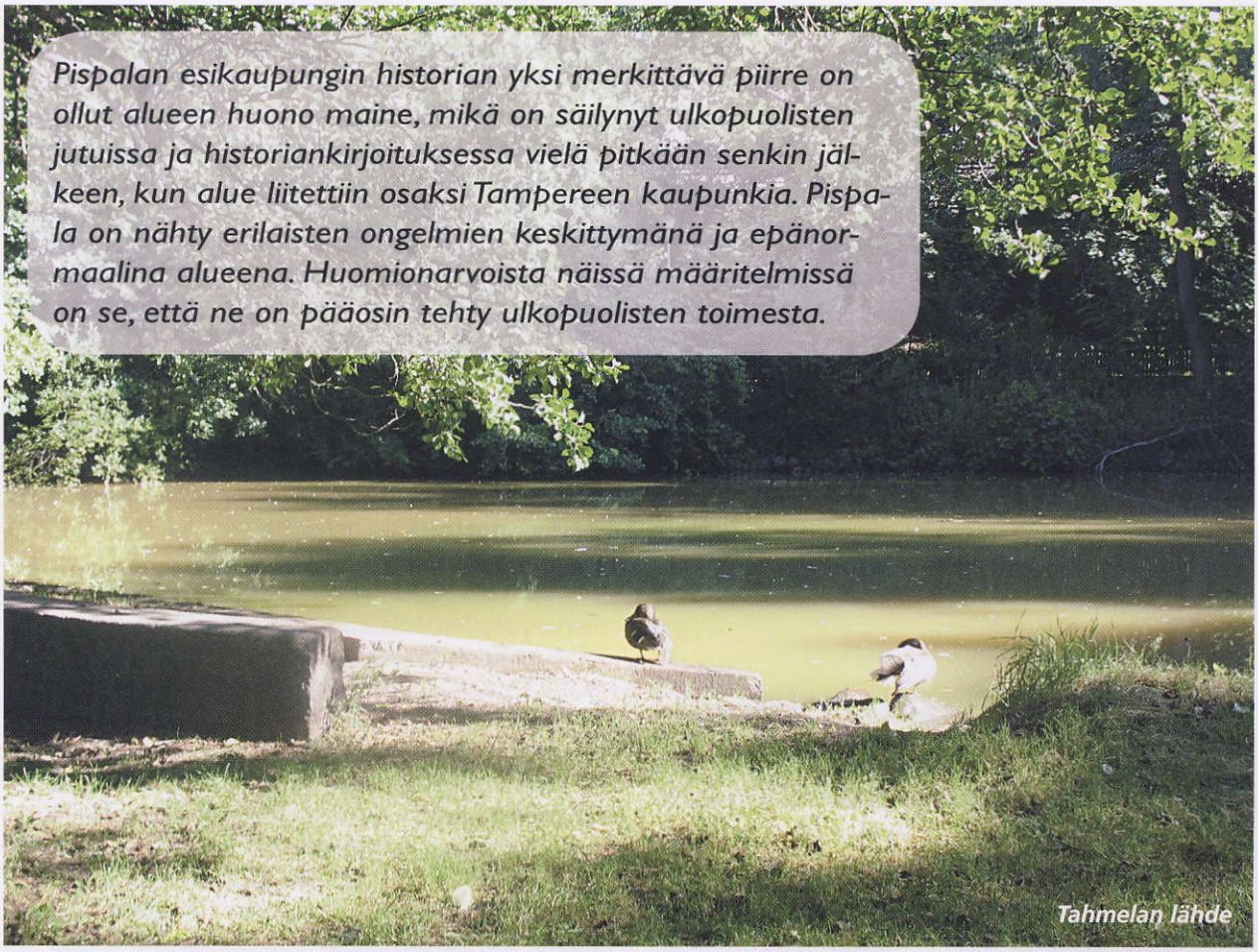

Pispalan esikaupungin historian yksi merkittävä piirre on ollut alueen huono maine, mikä on säilynyt ulkopuolisten jutuissa ja historiankirjoituksessa vielä pitkään senkin jälkeen, kun alue liitettiin osaksi Tampereen kaupunkia. Pispala on nähty erilaisten ongelmien keskittymänä ja epänormaalina alueena. Huomionarvoista näissä määritelmissä on se, että ne on pääosin tehty ulkopuolisten toimesta.

Kuva Johanna Kurela

Tahmelan lähde

Tampereen Pispala – mainettaan parempi paikka

Myös myöhempi historiantutkimus on lähes pääsääntöisesti asettanut lähtökohdakseen sen, että Pispalan esikaupunkialueen arki oli erilaisten vaikeuksien sävyttämä. Negatiivisen mielikuvan syntymiseen ovat vahvasti vaikuttaneet esikaupunkialueen alhaiseksi luonnehdittu asumisen taso ja sosiaaliset ongelmat. Toisaalta on sanottava, että juuri esikaupungin erityisluonteen ja alueen maineen takia aihe on herättänyt paljon keskustelua ja mielipiteitä jo aikalaisten keskuudessa, ja siksi aiheesta on jäänyt myös paljon merkintöjä erilaisiin lähteisiin.

Pispalan asukkaiden oma ääni näissä niin sanotuissa virallisissa lähteissä ei juuri kuulu. Voisi jopa kuvitella, että he olivat hiljaisesti samaa mieltä. Asiaan saa jonkin verran selvyyttä lukemalla alueen asukkaiden muistelmia – niiden mukaan Pispala olikin onnela.

Paikan maine sinänsä ei välttämättä vastaakaan arkitodellisuutta. Alueen asukkaat, jotka muistelmia ovat pääasiassa tuottaneet, ovat myös saattaneet elää hyvin erilaisessa "maailmassa" tai erilaista arkea kuin miten ulkopuolinen asian näkee. Paikallisilla asukkailla voi myös olla hyvin erilainen mielikuva paikasta ja sen identiteetistä. Muistelmista on sanottava myös se, että muisti yksinkertaistaa asioita, unohtaa ja korostaa joitakin elementtejä, ja siksi menneisyyden Pispala saattaa näyttää yhtenäisemmältä kuin mikä todellisuus oli.

Tutkimuksissa maine on määritelty yhdistelmäksi osatotuuksia tai mielikuvia, myyttisiä yleistyksiä ja sellaisia elementtejä, jotka ihmiset liittävät mieleensä ajatellessaan jotain tiettyä paikkaa. Maineen voidaan katsoa olevan julkisen mielipiteen tuotos, joka on syntynyt kun paikkaa on toistuvasti kuvailtu samalla tavalla.[1] Näyttää siltä, että jo 1900-luvun alussa syntynyt "levoton Pispala" -maine on painautunut ihmisten mieleen niin tiu-

Kuva Tiina Miettinen

Lauri Viidan maisema.

kasti, että sitä eivät edes myöhemmät positiivissävyiset muistelmat ole voineet kokonaan pyyhkiä pois. Näiden vastakkaisten käsitysten selvittämiseksi ja maine-lähtökohtien kartoittamiseksi on hyvä tarkastella aikakauden julkista keskustelua ja ennen kaikkea sitä, mistä lähtökohdista ja millä äänensävyillä siihen osallistuttiin Tampereen kaupungissa.

Esikaupungistuminen kuriin

Tampereen kaupungin päättäjien silmissä Pirkkalan pitäjään kuuluneesta Pispalan esikaupungista muodostui uhkatekijä jo 1900-luvun alussa. Tähän vaikutti erityisesti esikaupungin voimakas laajeneminen sekä erilaiset terveyteen ja järjestyksenvalvontaan liittyvät ongelmat, joiden pelättiin leviävän alueen läheisyyden takia myös kaupunkiin.

Tampereen kaupunginvaltuusto oli tehnyt senaatille aloitteen niin sanotun taajaväkisen yhdyskunnan muodostamisesta Pispalaan vuonna 1907. Asetus taajaväkisistä yhdyskunnista oli saanut alkunsa vuoden 1894 valtiopäiviltä, jossa asiaa selvittämään oli asetettu komitea. Komitea oli todennut mietinnössään, että koska maalaiskuntiin hallinnollisesti kuuluvissa taajamissa esiintyi erilaisia epäkohtia, olisi yhdyskuntia varten laadittava erityisiä ohjesääntöjä, joiden avulla olisi mahdollista puuttua näihin epäkohtiin ja lisätä esitaajamien asukkaiden omatoimisuutta. Taajamien itsehallinnollisesta asemasta päättäminen jäi kuitenkin käytännössä kuntien aloitteellisuuden varaan.[2]

Jotta tällainen yhdyskunta olisi mahdollista luoda Pispalaan, oli senaatin pyydettävä lausunto asiassa siltä kunnalta, jonka alueelle yhdyskuntaa oltiin perustamassa.[3] Pirkkalassa lausuntoon vastattiin perustamalla valtuuston päätöksellä esikaupunkikomitea.[4] Valtuuston valitseman komitean kokoonpano ei kuitenkaan vastannut Pispalan esikaupungin asukaspohjaa, vaan ryhmä oli mitä ilmeisimmin vain valittu laatimaan vastine kaupungin senaatille tekemään ehdotukseen. Siten ryhmän ajatus esikaupungin järjestämisestä saattoi olla jo lähtökohtaisesti pielessä. Komitea nimittäin keskittyi vain todistamaan, että kaupungin väitteet esikaupungin terveysepäkohdista eivät olleet oikeita.

Komitea muun muassa katsoi, että Pispalassa oli jo voimassa Pirkkalan terveydenhoito-ohjesääntö ja että alueella hyvän sijaintinsa takia esiintyy muutenkin verrattain harvoin mitään kulkutauteja. Vain järjestysongelma myönnettiin, mutta sekin haluttiin siirtää valtion kustantaman komitean pohdittavaksi. Pirkkalan esikaupunkikomitean lausunnosta käy ilmi, että joko ryhmällä ei ollut aitoa halua kehittää esikaupungin oloja tai sitten pelättiin järjestelystä koituvia kustannuksia. Komitean kokoonpanosta voisi myös päätellä, että sen keskuudessa pidettiin lisäksi huolta siitä, että esikaupunkiasioissa päätäntävalta säilyi maanomistajilla.

Lausuntokierroksesta huolimatta senaatti päätti vuoden 1912 maaliskuussa, että Pispalan esikaupunkialueelle olisi syytä laatia terveydenhoito-, järjestys-, rakennus- ja palosäännöt.[5] Päätöksestä ei kuitenkaan seurannut mitään toimenpiteitä, koska sääntöjen luominen olisi edellyttänyt Pirkkalan kiinnostusta asiaan. Toiminnan pysähtyminen perustamispäätökseen johtui lisäksi siitä, että Pispalasta ei löytynyt aktiivisia toimintaa asuntoalueen kokonaiskehityksen hyväksi. Asukkaiden toiminta kanavoitui toisenlaisiin yhteenliittymiin.[6]

Kaupungissa mietitään maanostokysymystä

Kun senaatin päätös yhdyskunta-asiassa viipyi ja Pirkkalankin kanta oli Tampereella tiedossa, alkoi kaupunki etsiä jo vuonna 1910 muita keinoja esikaupungistumisen pysäyttämiseksi. Kaupungin kamreeri ehdotti, että kaupunki ryhtyisi auttamaan Pispalan "mökkiläisiä" taajaväkisen yhdyskunnan muodostamisessa. Tähän rahatoimikamarin muut jä-

senet eivät kuitenkaan olleet suostuvaisia, koska senaatin päätöstä ei ollut vielä saatu.

Rahatoimikamarin huomio kiinnittyi kuitenkin Hyhkyn kylässä sijaitseviin Hennerin, Mattilan ja Uotilan tiloihin. Ajatuksena oli selvittää, olisiko kaupungin mahdollista ostaa kyseisiä tiloja ja estää näin Pispalan esikaupungin laajeneminen länteen. Koska kyseessä olevat tilat ulottuivat Näsijärvestä Pyhäjärveen, olisi kaupungilla ollut mahdollisuus näillä tilahankinnoilla sulkea Pispalan esikaupunki omien alueidensa väliin ja samalla lisätä omaa vaikutusvaltaansa Pispalassa. Rahatoimikamarin mielenkiintoa läntisiä esikaupunkeja kohtaan lisäsi kaupungin raitiovaunuhanke, jonka mukaan raitioverkko olisi ulotettu esikaupungin rajaan asti.[7]

Tampereen kaupunki oli Suomen ensimmäisten kaupunkien joukossa ratkaissut vuonna 1876 Kyttälän esikaupunkiongelman maanhankinnalla. Tämä 766 hehtaarin laajuinen alue, joka sijaitsi kaupungin rautatieaseman ja Tammerkosken välissä, oli liitetty Tampereeseen, ja alueella ryhdyttiin toteuttamaan asemakaavaa. Kyttälästä häädetyt asukkaat siirtyivät pääasiassa Messukylän maalaiskunnan puolelle syntyneeseen Järvensivun lähiöön, mutta osa muutti myös Pispalaan.[8]

Rahatoimikamari ehdotti vuonna 1910 valtuustolle, että se asettaisi komitean valmistelemaan Hennerin, Mattilan ja Uotilan tilojen ostokysymystä. Valtuusto teki päätöksen komitean asettamisesta ja antoi sille samalla lisätehtävän, jonka mukaan sen tuli laajemminkin pohtia kaupungin maanhankintapolitiikkaa. Valtuusto halusi komitean pohtivan sitä, tuliko hankittavan maa-alueen olla kaupungin yhteydessä, ja mistä lisämaa ylipäätään oli hankittava.

Perustetun komitean työ ei kuitenkaan edennyt suunnitellulla tavalla. Tähän syynä oli alkuvaiheessa se, että valiokunnan jäsenet kokivat sille asetetun työmäärän kohtuuttoman suureksi, sillä työstä ei maksettu komitean luottamusmiesjäsenille minkäänlaista korvausta. Toinen asia, joka hankaloitti komitean toimintaa, oli Lielahden kartanon ostokysymys. Komitealle oli nimittäin myöhemmin annettu tehtäväksi ottaa selvää myös siitä, millä ehdoilla Lielahden kartanon omistajat myisivät kartanon kaupungille. Työsarka laajeni Lielahden kartanon hankintakysymyksen johdosta niin suureksi, että sen jäsenistö anoi valtuustoa lakkauttamaan koko komitean ja siirtämään asian rahatoimikamarin huoleksi.

Komitean lakkauttamispyynnön mukana näyttää hautautuneen myös Hyhkyn tilojen ostokysymys. Lielahden kartanon ostokysymys sen sijaan eteni valtuustokäsittelyyn asti, mutta kaupan edullisuudesta huolimatta valtuusto ei uskaltanut hankkia sille tarjottua kartanoa rakennuksineen. Näin Tampereen kaupunki menetti myös mahdollisuutensa valvoa Pispalan esikaupungin länsipuolisten alueiden rakennustoimintaa.[9]

Rahatoimikamari keskusteli Hyhkyn tilojen ostokysymyksestä vielä tammikuussa 1911, mutta koska puheenvuoroissa pidettiin tilojen ostoa kaupungille tarpeettomana, ei aiheeseen palattu ennen vuotta 1913.

"Levoton Pispala" eristetään pulteriaidalla

Sananparreksi Tampereella kehittynyt ilmaisu "levoton Pispala" kuvaa varsin hyvin myös kaupungin julkisessa hallinnossa esiintynyttä näkemystä esikaupunkialueesta. Pispala oli Tampereen hallinnon silmissä rikollisten piilopaikka, jossa tiet ja kulkuväylät olivat kehnot, rakennusten kunto oli huono ja ne olivat liian tiheässä, terveydelliset olot olivat kaikkea muuta kuin kehuttavat ja väestö oli yleisesti vähävaraista ja "monessa suhteessa takapajulla olevaa".[10] Tampereen kaupungin esikaupunkivaliokunnan mietinnössä todetaan lisäksi:

Kuva Tiina Miettinen

"...ovat nämä seikat omiaan lyömään leimansa kaikkeen esikaupunkielämään ja eloon; elämisen taso niissä pysyttelee alhaisena, elämä liukuu eteenpäin ilottomana ja kituvana, moninainen yhteiskunnallinen tyytymättömyys ja rauhattomuus löytävät niissä oivallisen maaperän."[11]

Tampereella syntyneistä pelkotiloista kertoo hyvin se, että kaupunki rakensi Pyynikin puistometsään vuoden 1910 talvella kivisen suoja-aitauksen, jonka tarkoituksena oli estää kaupungin metsäalueen joutuminen "esikaupungin pihaksi".[12] Tämä pulteriaidaksikin kutsutun suoja-aidan rakentaminen sai aikaan sen, että Pispalassa maata omistanut Otto Thuneberg ja Tahmelan asukkaat lähestyivät rahatoimikamaria kirjeitse. Kirjeessään he pyysivät lupaa Tahmelan tien ja lähteen

käyttöön. Rahatoimikamarin vastauksesta heijastuu hyvin se, että kaupunki oli päättänyt ainakin vaikeuttaa Pispalan esikaupunkielämää.

"Keskustelussa tuotiin esille se, että esikaupunkilaiset olivat velvolliset itse pitämään huolta vedensaannistaan omalta alueeltaan, esimerkiksi vesijohdon kautta, sekä siitä, että pääsevät alueeltaan luvallisia teitä pitkin. Sen tähden kun vilkas läpikulkuliike suuresti häiritsi Pyynikin kansanpuistoa ja vahingoitti sitä, eikä kaupungilla ollut millään tavoin syytä edistää tällaisen rajantakaisen asutuksen kasvamista."[13]

Esikaupunkilaisten omavaltaisen rajanylityksen lopettamiseksi rahatoimikamari päätti lisäksi anoa uhkasakon suoja-aidan luvattomasti ylittäneille ja pystyttää kieltotauluja puistometsään. Valtuustolle kirjoittamassaan kirjeessä rahatoimikamari ojensi myös maanomistaja Thunebergiä muistuttaen, että kaupungin alun perin Tahmelaan rakentamien teiden turvin hän saattoi perustaa esikaupungin, ja että maanomistaja itse oli koko ongelman aiheuttaja, koska oli perustanut esikaupungin ennen kuin sinne oli rakennettu edes tarpeellisia katuja. Hän oli rahatoimikamarin mukaan myös velvollinen ratkaisemaan esikaupungin kulkuongelmat, koska nautti esikaupungin omistajana kaikki maanvuokratulot.

Koko esikaupunkikysymyksen julkinen keskustelu oli siis mitä suurimmissa määrin esikaupungin maanomistajien, joiden äänellä Thuneberg ilmeisesti puhui, ja Tampereen kaupungin välinen debatti. Tässä keskustelussa esikaupungin asukkaat eivät olleet mukana, he saivat vain kokea sen seuraukset.[14]

Suoja-aitausta purettiin lähteelle pääsemiseksi

Kaupunki oli "suopeuttaan" jättänyt suoja-aitaukseen rakennusvaiheessa muutaman ylimääräisen kulkuväylän, mutta sulki ne seuraavan vuoden maaliskuussa. Myös rahatoimikamarin anoma uhkasakko tuli kuvernöörin päätöksellä voimaan: aidan luvattomasta ylityksestä sai 20 markan sakon. Aidan sulkemisten ja sakkojen seurauksena Tampereen poliisilaitoksen etsivä osasto raportoi seuraavaa:

"...saan täten ilmoittaa, että kohta sen jälkeen kun kaupungin raja-aidasta Ylä-Tahmelan luota aukko numero 3 tukittiin, ovat siellä asukkaat olleet kovin rauhattomia ja uhkamielisiä, sekä monesti uhanneet särkeä sanotun raja-aidan, jopa ovat sitä särkeneetkin siltä kohdalta, jossa mainittu aukko ennen oli. Seuraavana aamuna oli jo pudotettu viisi päällimmäistä kiveä alas sanotun aukon kohdasta, jonka kaupunki oli edellisenä päivänä sulkenut."[15]

Poliisi oli saanut muutamia ilkivallan tekijöitä kiinni. Kun heiltä kysyttiin, mikä heidän tarkoituksensa oli ollut, vakuuttivat syytetyt, että heidän tarkoituksenaan oli vain hakea vettä. He olivat kertomansa mukaan "paikanneet" aidan vedenhakumatkan jälkeen. Sen sijaan kuulusteluissa kävi ilmi, että kiviä aidasta repineet henkilöt olivat todennäköisesti niitä, jotka kävivät päivittäin Tampereella työssä. Myös Tampereen kaupungin rakennuskonttori raportoi vartijan välityksellä ilkivallasta.

"...saan kunnioittaen ilmoittaa ilkivaltaisuuksista, joita on harjoitettu Ylä-Tahmelan kohdalla. Ei ainoastaan se, että siitä on pimiän aikana kuljettu yli, vaan ompa useammasta kohden pudotettu päällimmäisiä kiviä alas ja on väännetty puoleksi nurin sakkotaulu... Ilkitöiden jäljille en ole onnistunut parhaan tahtoni mukaan pääsemään, syystä että sitä harjoitetaan mahdollisimman salassa ja pimiän aikana."[16]

Esikaupunkilaisten näkökulmasta koko aita-asia vaikutti varmasti erikoiselta. Vaikka he asuivatkin maalaiskunnan puolella, olivat he riippuvaisia kaupungista, jossa sijaitsi pääosa työpaikoista ja palveluista. On myöskään vaikea kuvitella, että esikaupunkilaiset olisi-

Kuva Johanna Kurela

Kivipengerrystä Pispalassa.

vat pitäneet itseään kovin erilaisina kuin kaupungin työväki ja siksi he eivät varmasti halunneet tulla kohdelluksi eriarvoisesti. Varsin inhimilliseltä tuntuu myös se selitys, että aidasta poistettiin kiviä vedenhakumatkan takia. Kiviaidan kiertäminen mennen tullen mäkisessä maastossa olisi vaatinut melkoisen fyysisen voimanponnistuksen.

Kaupungissa asia nähtiin kuitenkin aivan toisin. Esikaupunkilaiset olivat kaupungin valtaapitävien silmissä poikkeava ryhmä, joka mitä ilmeisimmin herätti hämmennystä ja jonka tarpeita ei edes yritetty ymmärtää. Kaupungissa koettiin, että heillä ei ollut mitään moraalisia velvollisuuksia esikaupunkilaisia kohtaan, koska tämä ryhmä ei maksanut veroa kaupunkiin. Koko Pispalan esikaupunkiongelma olisi Tampereen kaupungin mielestä voitu niin sanotusti lakaista maton alle tai eristää aidan taakse, kun välitöntä ratkaisua ei ollut näköpiirissä.

Kuva Tiina Miettinen

Ikkuna Pispalassa.

Maanostokysymys puhuttaa uudelleen

Joku päättäjä Tampereellakin sentään ymmärsi, että esikaupunkikysymystä ei voitu ratkaista ummistamalla sille silmänsä. Maa-alueen laajentamiskysymykseen nimittäin palattiin rahatoimikamarissa, kun asian nosti jälleen esille rahatoimikamarin jäsen ja kaupungin kamreerina vuosina 1905–1908 toiminut P. J. Helsingius. Hän ilmoitti käyneensä neuvotteluja tilanomistaja Otto Thunebergin kanssa Provastin tilan myymisestä kaupungille. Thuneberg oli tarjonnut noin 79 hehtaarin suuruista tilaa kaupungille 300 000 markan hinnasta.

Rahatoimikamarissa kuitenkin katsottiin, että kaupungin olisi hyvä saada haltuunsa myös muita tiloja kaupungin länsipuolelta, ja asian käsittelyä siirrettiin seuraavaan kokoukseen. Rahatoimikamari oli kiinnostunut myös Pispan, Simolan ja Hennerin tiloista.[17]

P. J. Helsingius oli perustellut käymiään maakauppaneuvotteluja rahatoimikamarissa sillä, että kamarilla oli edelleen ratkaisematta valtuuston sille vuonna 1911 siirtämä kysymys kaupungin alueen laajentamisesta. Aihe oli sitäkin ajankohtaisempi, koska kaupungille oli tarjottu ostettavaksi myös Hatanpään kartano. Tampereen läntiset esikaupungit kaipasivat Helsingiuksen mielestä järjestämistä niiden väestön runsaslukuisuuden ja jatkuvasti lisääntyvien teollisuuslaitosten takia:

"Ja varmaa on, että kuta suuremmaksi se [Pispala] kasvaa, sitä suuremmaksi kasvavat myöskin sen Tampereen kaupungille tuottamat haitat. Teollisuuslaitos toisensa perästä muuttaa tänne, jossa maanarvo kaupungin hintoihin verraten on alhainen ja työväestön asuntoja verrattain huokealla saatavissa ja jossa ei rakennusjärjestykset, poliisiasetukset ym. ole tehtaan omistajia ahdistamassa."[18]

Kirjeessään rahatoimikamarille P. J. Helsingius esitti lisäksi, että kaupunki ostaisi Pispalan esikaupungista sekä Provastin että Vaakkolan tilat ja ne osat, joita Mattilan, Hennerin ja Uotilan tiloista oli vielä myymättä. Simolan tilan omistaja oli sen sijaan ylihinnoitellut oman maansa, sillä hän vaati 26 hehtaarista 400 000 markkaa. Myös Pispan perikunnalta oli saatu tieto, että maan hinta tulisi olemaan korkea. Vaakkolan 66 hehtaarin tilasta rahatoimikamari sai myöhemmin 120 000 markan ostotarjouksen.[19] Mitään edellä mainituista tarjouksista kaupunki ei kuitenkaan lopulta hyväksynyt. Rahatoimikamari tosin kävi katsastamassa Provastin tilan maita.[20]

"Pispalasta vain kuluja kaupungille"

Kaupungin länsipuolen maanhankintakysymys näyttää jääneen jälleen kerran toisen, Tampereen itäpuolella vireillä olleen maakauppakysymyksen jalkoihin. Hatanpään kartanon ostomahdollisuus sai muun muassa kaupungininsinööri Emil Graeffen vastustamaan Helsingiuksen esitystä:

"Mitä tulee kaupungin rajalinjaa lähinnä olevaan Provastin talon lohkoon, niin huomaamme sen olevan suureksi osaksi rakennetun ja että tontit ovat korkealla mäellä tahi kalliolla kasattuina yhteen ryhmään... Jos maa tulisi lunastettavaksi, niin kaupunki heti saisi tuntuvia menoja järjestysvallan lisäämisestä. Sittemmin kasvaisivat vaatimukset: tiet, lokaviemärit, koulut, vaivaishoito ym. vaatisivat melkoisia määrärahoja.

"Eräs syy, jonka ehdotuksen tekijä on esittänyt oston perusteeksi, on haitta ja vaara irtolaisen väestön kokoontumisesta kaupungin rajan ulkopuolelle. Tällaista ei voida milloinkaan estää. Jos rajalinjat muutetaan kauemmaksi niin syntyy uusi majoitus niiden ulkopuolelle. Mitä tuloa kaupungilla oikeastaan on näistä irtolaisista? Ainoastaan se voitto minkä heidän työvoimansa saattaa antaa. Mitä tällainen kansa maksaa kaupungille veroa, on tuiki vähän, sillä koettaahan se kaikin keinoin välttää verotusta; näin ollen kaupungilla ei ole mitään velvollisuuksia näitä henkilöitä kohtaan. Kaupungin ei tarvitse kustantaa heidän koulujaan, sairas- ja vaivaishoitoaan. Niille työläisille, jotka haluavat asua kaupungissa, voi kaupunki sitä vastoin osoittaa halpoja asuintontteja; niitä voitaisiin silloin verottaa ja kaupunki saisi kunnollisen työläisheimon."[21]

Graeffe puolsi Hatanpään ostoa myös sillä, että kartanon maita ei ollut jaettu lohkoihin eikä näin ollen annettu vuokralle. Alueella ei myöskään ollut mäkiä vaan maa oli tasaista, joten se sopi erinomaisesti tontti- ja puistomaaksi. Sinne oli lisäksi helppo rakentaa katuja ja kasvitarhoja. Liikenteellisesti alue sijaitsi ihanteellisella paikalla, koska Hatanpään maat olivat kahden puolen rautatietä.

Insinööri Graeffen kuvauksen perusteella alue sopi lähes täydellisesti uudisasutusalueeksi, joka voitaisiin järjestää kaupungin omien toiveiden ja vaatimusten mukaan. Tämä seikka ja useat Hatanpään ostamista puoltavat muut lausunnot saivat kaupunginvaltuuston hyväksymään alueesta tehdyn tarjouksen toukokuussa 1913.[22]

Ennen kuin Hatanpään kartanosta oli valtuustossa tehty ostopäätöstä, ehti Helsingius kuitenkin esittää rahatoimikamarille vastineensa insinööri Graeffen kirjeeseen. Siinä hän yritti korostaa, miten tärkeätä kaupungille olisi laajentua myös länteen:

" ...että nyt puheenalaiset maat, nimittäin Vaakkolan, Mattilan, Hennerin ja Uotilan käytettävissä olevat osat ja Simolan, Pispan ja Provastin talot, terveellisen, melkein pitkin pituuttaan kahteen vesistöön rajoittuvan, luonnonihanan ja terveellisen asemansa tähden ovat asutukseen erittäin sopivat ja että asutus niillä nyt vielä verrattain helposti olisi tyydyttävästi järjestettävissä sekä että nuo tilat kaikista näistä syistä ovat kenen käsissä tahansa, mutta kaupungin hallussa varsinkin, arvaamattoman arvokkaat..."[23]

Helsingius jätti myös eriävän mielipiteensä rahatoimikamarin päätökseen, jolla kamari päätti puoltaa Hatanpään maiden ostoa. Hän piti myyntihintaa liian kalliina. Kaupungin länsipuolella sijaitsevien tilojen ostokysymys raukesi lopulta rahatoimikamarin päätöksellä lokakuussa 1913. Tampereen maanhankintastrategiaan liittyneet kysymykset katsottiin myös valtuuston puolesta lopullisesti ratkaistuksi Hatanpään oston myötä.[24]

Näin jälkikäteen on helppo sanoa, että kaupungin kamreeri oli esikaupungin ostokysymystä puoltaessaan varsin kaukonäköinen. Hänen vastustajansa kuitenkin uskoivat vakaasti, että maanostokysymystä lykkäämällä tai siitä luopumalla voitaisiin saada asiassa kaupungille edullisin ratkaisu. Eniten valtaapitävät näyttivät kuitenkin edelleen pelkäävän esikaupungin asutusta ja sen mukanaan tuomia ongelmia ja vaatimuksia. Kaupungissa ei vielä 1900-luvun alussa uskottu, että ennen pitkää myös esikaupunkialueen ihmisten ongelmat saattaisivat tulla kaupungin ratkaistavaksi. Eikä tämä ajattelumalli voinut olla vaikuttamatta siihen, millä tavoin esikaupunki nähtiin, millä sanoin sitä kuvattiin tai minkälaisia esikaupunkiongelman ratkaisuja oltiin valmiita hyväksymään.

Satu Kankkonen

Kirjoittaja valmistelee Tampereen yliopistossa väitöskirjaa, jonka työnimenä on *Elinvoimainen esikaupunkiyhteisö – Pispala 1890–1939.*

Viitteet

1. Tani, Sirpa (2001), Bad reputation – bad reality? The intertwining and contested images of a place. Fennia International Journal of Geography 2001 179:2, 145–150.
2. TKA Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirja 9.4.1907 § 125; Perälä, Tauno (1984), Kaupunkien aluepolitiikka ja esikaupunkiliitokset. Suomen kaupunkilaitoksen historia 3. Vantaa, 40; Soikkanen, Hannu (1966), Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Maalaiskuntien liitto, 477.
3. Soikkanen 1966, 478.
4. NKA Pirkkalan kunnanvaltuuston pöytäkirja 16.7.1907. Pirkkalan esikaupunkikomitean puheenjohtajana toimi Otto Thuneberg, sihteerinä pispalalainen kansakoulun opettaja Salomon Lilja, konstaapeli Saarnivaara, pehtorit Antti Väyrynen ja J. Ihamuotila sekä kunnallislautakunnan esimies O. D. Nurminen ja tohtori H. K. Holek.
5. TKA Senaatin kirje Hämeen läänin kuvernöörille 20.3.1912.
6. Soikkanen 1966, 478; Perälä 1984, 40.
7. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirjat 12.1.1910 ja 16.4.1910; Tampereen rahatoimikamarin kirje nro 258 valtuustolle.
8. Perälä, Tauno (1983), Kaupunkien aluepolitiikka ja esikaupunkiliitokset 1875–1918. Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. Vantaa, 38–40.
9. TKA Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 19.4.1910 ja 3.5.1910 § 179 liite: Valmisteluvaliokunnan pöytäkirja 29.4.1910; Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirja 2.6.1910 § 247 liite: valiokunnan kirje valtuustolle 30.5.1910; Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirja 1.11.1910 ja 15.11.1910 § 391 liite: Valmisteluvaliokunnan pöytäkirja 9.11.1910; Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirja 24.1.1911 § 40 liite: valiokunnan pöytäkirja 31.12.1910; Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirja 2.5.1911; Perälä 1983, 40–41.
10. TKA Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirja 9.4.1907; Tampereen kaupunginvaltuusto: Painettuja asiakirjoja 1927. Esik. Em. Esikaupunkivaliokunnan mietintö.
12. TKA Liite 9.11.11 Rahatoimikamarin kirje nro 87 valtuustoll. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 5.12.1910.
14. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 25.1.1911 § 154 ja 1.2.1911 § 176.
15. TKA Rahatoimikamarin pöytäkirjat 1911 II liitteet 1–1500: Tampereen poliisilaitoksen etsivän osaston raportti 154 koskien ilkivallan tekoa.
16. TKA Rahatoimikamarin pöytäkirja 8.1.1913 § 68: liite 9.13.13 Tampereen kaupungin rakennuskonttorin kirje 8.1.1913.
17. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 26.2.1913.
18. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 17.3.1913 § 388 liite 1.19.13: P. J. Helsingiuksen kirje rahatoimikamarille.
19. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 17.3.1913 § 388 liite 1.19.13: P. J. Helsingiuksen kirje rahatoimikamarille; Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 26.3.1913.
20. TKA Rahatoimikamarin pöytäkirja 16.4.1913 § 521 ja 23.4.1913 § 599.
21. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja § 1310 liite: Emil Graeffen kirje rahatoimikamarille 16.4.1913.
22. TKA Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirja ja liitteet 13.5.1913; Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 9.5.1913 § 632; Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 14.5.1913 § 679; Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 21.5.1913 § 688; Voionmaa, Väinö (1935), Tampereen kaupungin historia IV osa. Tampere, 154–157.
23. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 30.4.1913 § 607 liite 1.19.13: P. J. Helsingiuksen kirje rahatoimikamarille 29.4.1913.
24. TKA Tampereen rahatoimikamarin pöytäkirja 1.10.1913 ja 15.10.1913 § 1310; TKA Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirja 13.5.1913 liite: P. J. Helsingiuksen eriävä mielipide rahatoimikamarin päätökseen 9.5.1913. TKA Rahatoimikamarin pöytäkirja 25.2.1914 § 279 liite 1.19.14: Tampereen kaupunginvaltuuston kirje rahatoimikamarille 23.2.1914.

LÄHDE MUKAAN KIERTÄMÄÄN PISPALAA!

Bussi- ja kävelyretki Pispalaan lauantaina 15.9.2007 klo 8.30–15. Hinta 30 €. Sitovat ilmoittautumiset sihteeri Hilja Toiviolle, p. 050 593 1832 tai sihteeri@tampereensukututkimusseura.net.

Lähtö Keskustorilta Vanhan kirkon edestä klo 8.30 Länsilinjojen bussilla; paluu Keskustorille noin klo 15. Hintaan sisältyy aamukahvi ja lounas. Retken oppaina ovat syntyperäiset pispalalaiset.

Matkareitti

Lauri Viidan muistomerkki, Harjutie, Pispan koulu, vesitornin mäki. Varalassa tutustumme Liljeroosien huvilaan eli nykyiseen Naisvoimistelijoiden museoon sekä urheiluopistoon. Aamukahvit juodaan Varalan kahviossa.

Bussilla kierrämme Ansiokallion eli Ylä-Tahmelan kautta Tahmelan muinaiselle uhrilähteelle. Kävelemme "Vuorenmaan valtakunnan" sivuitse Harmaan tukkitien vanhalle väylälle ja nousemme tutustumaan Lauri Viidan lapsuudenkotiin, joka on museona. Alitamme Pispalan valtatien ja tutustumme haulitehtaaseen, Erämiehenkatuun ja Pispalan kirkkoon. Syömme lounaan ravintola Amandassa.

Tutustumme Punaisen tukkitien väylään sekä Pölkkylän metsään. Käymme vielä katsomassa Pispalan edellisen kirkon muistokiveä ja tukkitunneleita. Tunnelien vierestä Pispan talon kohdalta kävelemme Rimmintietä takaisin ravintola Amandan tienoille, mistä on bussikuljetus takaisin Keskustorille.

Tervetuloa mukaan!

Patronyymeistä sukunimiin

Sukunimien historiaa

Ihmisten erottamiseksi toisistaan tarvitaan nimiä. Alkukantaisissa oloissa, jolloin asutus oli harvaa, riitti yksi nimi, niin sanottu yksilönnimi. Jos kuitenkin samannimisiä alkoi olla useampia, tarvittiin lisänimiä ihmisten yksilöimiseksi. Tämä lisänimi saattoi liittyä ihmisen ammattiin, asuinpaikkaan tai ominaisuuksiin. Esimerkkeinä tällaisista nimistä voidaan mainita Franciscus Assisilainen, Eerik Pommerilainen ja Albrekt Mecklenburgilainen. Raamatussa henkilöistä käytetään enimmäkseen vain yhtä nimeä, mutta joskus myös lisänimenä paikannimeä, esimerkiksi Jeesus Nasaretilainen, Joosef Arimatialainen, Simon Kyreneläinen tai Magdalan Maria.

Ajan mittaan yksilönnimet ja lisänimet vakiintuivat osaksi kahden nimen järjestelmää, ja lopulta ne ovat muuttuneet periytyviksi sukunimiksi.

Antiikin Roomassa vallitsi kolmen nimen järjestelmä, johon kuului yksilön nimi, suvun nimi ja sukuhaaran nimi eli perhenimi. Esimerkkinä mainittakoon Gaius Julius Caesar. Joskus nimiryhmän viimeiseksi lisättiin vielä niin sanottu kunnianimi. Tällaisen oli saanut Uuden Karthagon vuonna 210 eKr. valloittanut Publius Cornelius Scipio Africanus. Rooman valtakunnan hajotessa hävisi myös tällainen nimijärjestelmä. Caesar-nimi muuttui hallitsijan pysyväksi arvonimeksi. Tästä sanasta johtuu eri kielissä korkeimman vallan haltijan nimi, myöhäiskreikassa kaisar, saksassa Kaiser, ruotsissa kejsare, suomessa keisari ja venäjässä tsaari.

Sukunimien käyttö levisi ensin ylimpään yhteiskuntaluokkaan aatelistoon, sitten papistoon ja porvaristoon ja lopulta talonpoikiin.

Aatelisnimet

Saksassa alkoi 1100-luvulla kehittyä perinnöllinen sukunimistö. Yksilönnimeen liitettiin tilan tai läänityksen taikka kilvessä olevan kuvion nimi von-liitteellä. Muualla oli käytössä de-, af-, tai van-liitteitä. Esimerkkeinä mainittakoon nimet von Born, af Gennäs ja de Gaulle. Läänitysten ollessa perinnöllisiä muuttuivat myös nimet perinnöllisiksi.

Ruotsi-Suomessa annettiin 1626 ritarihuoneen järjestäytymistä koskeva, kuningas Kustaa II Adolfin julistus. Siinä velvoitettiin aatelismies ottamaan itselleen sukunimi sekä kiellettiin toisen nimen tai vaakunan käyttö. Tämän jälkeen suomalaisetkin aatelisnimet ruotsalaistuivat. Esimerkiksi Urjalassa olevan Nuutajärven kartanon omistaja Carl Beck aateloitiin 1616 nimellä Bäck i Finland. Samoin Urjalassa olevan toisen suuren kartanon Honkolan isäntä, rykmentinkomissaari Enoch Nauckler, aateloitiin 1730 nimellä Furuhjelm. Perimätiedon mukaan nimi johtuu suuresta ja vanhasta hongasta, joka kasvoi lähellä Nokoorin siltaa, paikalla, josta ohikulkija ensimmäisen kerran näkee kartanon rakennusten levittäytyvän Kortejärven rannalle. Furuhjelm on suomeksi "honkakypärä". Myös Furuhjelmin vaakunassa on männyn kuva.

Esi-isäni, ruotsalainen kapteeni Johan Svart aateloitiin 1682 nimellä von Schwartzenhoff. Merkillepantavaa tässä on, että käytettiin saksankielistä nimeä. Ehkä Ruotsissa tuohon aikaan pidettiin hienompana vieraskielistä nimeä kuin kotimaista.

Suomen aateliskalenterissa 2004 on mainittu 185 aatelissukua. Näistä 167:llä oli Suomessa miespuolisia jälkeläisiä. Suvuista on 5 kreivillistä ja 32 vapaaherrallista sukua.

Papiston nimet

Suomi sai oman yliopiston vuonna 1640, ja näin yhä useammilla oli mahdollisuutta saada opillista sivistystä. 1600-luvulla oli myös klassismin kukoistuskausi, jolloin ihailtiin antiikin kreikkalaisten ja roomalaisten kulttuuria. Tämä vaikutti myös nimien antoon. Tuli tavaksi, että opiskelijat yliopistoon tullessaan ottivat itselleen uuden nimen. Jo keskiajalla papistolla oli tapana merkitä nimensä latinalaiseen tapaan. Vähintään isännimi kirjoitettiin latinalaisessa muodossa. Esimerkiksi nimet Olaus Petri ja Olaus Magnus ovat historiastakin tuttuja nimiä. Elämänmuutosten yhteydessä pidettiin luonnollisena ottaa uusi nimi paitsi koulu- ja yliopisto-opintojen alkaessa myös virkaan astuttaessa tai aateloitaessa.

Nimet muodostettiin käyttämällä latinankielisiä päätteitä *-us, -ius, -ensis* tai kreikankielistä päätettä *-ander* (mies). Yleisenä periaatteena pidettiin, että nimen täytyi sisältää viittaus kantajansa sukuun tai kotiseutuun. Esimerkkinä tässä on Lempäälän kirkkoher-

rana 1600-luvulla toiminut Martinus Jacobi Lignipaeus. Hän oli syntynyt 1589 Loimaalla Puujalkalan kylässä. Sukunimi Lignipaeus on latinaa ja tarkoittaa puujalkaa.

Porvaris- ja käsityöläisnimet

Porvarisnimiä alkoi olla Suomen kaupungeissa 1600-luvulla, ja 1700-luvulla ne olivat jo yleisiä. Tyypiltään ne muistuttivat kaksiosaisia paikannimiä. Nimet olivat yleensä ruotsinkielisiä. Varsinkin isonvihan jälkeen 1700-luvulla alkoi maassamme voimakas ruotsalaistamiskausi, jolloin ruotsalaisten nimien määrä lisääntyi myös maaseudulla käsityöläisten keskuudessa. Kun kisällit velvoitettiin ottamaan sukunimi, niin he useimmiten ottivat juuri ruotsinkielisen nimen lisätäkseen yhteiskunnallista arvostustaan.

Kun Urjalan Hakkilan kylästä Heikkilän talosta lähti esi-isäni Yrjö Yrjönpoika (Jöran Jöransson) vuonna 1754 opiskelemaan Turkuun, niin hänen nimensä oli hänen viiden vuoden kuluttua palatessaan Urjalaan Yrjö Yrjönpoika Berggren. Vuonna 1759 hän sai oikeudet ja valtuudet pitäjänpuuseppä-nimeen. Vaimonsa kuoltua hän meni toisen kerran naimisiin Turusta päin kotoisin oleva Kaisa Ulriika Hämmelinin kanssa. Berggren-nimi on säilynyt suvussa. On perustettu Heikkilä–Berggrenin sukuseura, ja Yrjö Salo on kirjoittanut kolmiosaisen teoksen ja sukuselvityksen sen kolmesta sukuhaarasta.

Ammattikuntalaitos lakkautettiin 1868, jolloin käsityöammatteja koskevat rajoitukset poistettiin ja muun muassa kisällien velvoitus ottaa sukunimi jäi pois.

Sotilasnimet

Ruotujakolaitos saatettiin lopulliseen muotoonsa Kaarle XI:n aikana vuonna 1695. Tällöin ja erityisesti 1700-luvun alussa vakiintui sotilasnimien anto. Sotilasnimistö kehittyi koko Ruotsi-Suomessa hyvin samanlaiseksi.

Omassa suvussani ovat esiintyneet mm. seuraavat sotilasnimet: Budde, Canman, Carell, Dahl, Dahlman, Dahlström, Elephant, Fagerström, Flinck, Flygtig, Fransman, Funck, Gylliks, Hacklin, Hägg, Häiling, Iwendorff, Jerp, Knape, Käck, Lagerfeldt, Mether, Orrman, Platzman, Ragvaldsson, Rijsberg, Schönberg, Stålt, Svart, Svartzenhoff.

Sotilasnimet olivat ruotsinkielisiä, ja niistä oli osa kotipaikan mukaan muodostettuja, osa henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan, osa taas luonnosta saatuja nimiä. Niin ikään oli nimiä, jotka oli saatu eläinkunnasta tai sotilasvarusteista. Usein kirjurit suosivat helpon kirjoitusmuodon omaavia lyhyitä nimiä.

Kotipaikka sisältyy esimerkiksi nimeen Elephant. Nimen haltija Matti Antinpoika Elephant (s. 1703) oli kotoisin Punkalaitumen Vanttilan kylästä. Kylän nimi kirjoitettiin aikaisemmin Fanttila; nimi johtunee sanasta *fantr,* joka muinaisislannin kielessä merkitsi asepoikaa. Elephant on eräs esi-isäni. Hänen poikansa oli myös sotilas, nimeltään Antti Fransman (s. 1730) ja tämän poika sotilas Antti Antinpoika Canman (s. 1760). Viimeksi mainitun pojasta nimeltään Mikko Antinpoika (s. 1799) tuli torppari Punkalaitumen Kanniston Keskiseen. Tämä osoittaa, että sotilasnimet eivät sellaisenaan periytyneet.

Äitini puolelta eräs sotilasesi-isäni on Juho Tuomaanpoika Hägg (s. 1777). Hänen vaimonsa Maria Matintytär (s. 1779) käytti leskenä ollessaan sukunimeä Hägg, mutta poika käytti nimeä Juho Juhonpoika ilman Hägg-liitettä. – Vesilahdella syntyi 1776 Uotilan isännälle Anders Iwendorffille poika nimeltään Bengt Johan. Kun tämän tytär Eva Caisa 1802 kastettiin, oli isän nimi Bengt Andrea. Sukunimi Iwendorff oli jäänyt pois. Jatkossa on systemaattisesti käytetty vain isännimeä Bengt Andrea.

Sotilasnimien antaminen päättyi vuonna 1810, kun ruotujakolaitos lakkautettiin Suomen liityttyä Venäjään. Sittemmin perustettiin Suomen kaarti, joka osallistui muun muassa Turkin sotaan 1877–1878. 1800-vuoden lopulta lähtien suomalaisilla sotilailla oli jo käytössään suomalaisia sukunimiä.

Patronyymit

Patronyymi tulee kreikan sanasta *patronymios* = isän mukaan nimetty (*pater* = isä ja *onoma* = nimi). Patronyyminimikäytäntö oli käytössä maatalousväestön keskuudessa erityisesti Länsi-Suomessa Ruotsin vallan alkuajoista lähtien aina 1800-luvun lopulle asti. Itä-Suomessa sen sijaan käytettiin perinnöllisiä sukunimiä. Siellä sukunimikäytäntö oli saanut vaikutteita mm. ortodoksisesta kulttuurista.

Tavallisesti patronyymi eli isännimi liitettiin henkilön yksilönnimeen, ja näin saatiin sen tapaisia nimiä kuin Liisa Matintytär – Lisa Mattsdotter tai Kalle Villenpoika – Karl Wilhelmsson. Patronyymien lisäksi kirkonkirjoissa tavataan myös matronyymejä, äidinnimiä. Matronyymi tulee sanoista *mater* = äiti ja *onoma* = nimi. Matronyymi on kuitenkin verraten harvinainen.

Sirkka Paikkala on määritellyt patronyymin seuraavasti: "Se on asiakirjassa esiintyvä ilmaus, jolla ilmoitetaan, kenen poika tai tytär etunimeltä mainittu henkilö on. Patronyy-

mi on tavallaan etunimen attribuutti, tarkentava lisämäärite."

Patronyyminimikäytäntö tuli Ruotsiin ilmeisesti Saksasta. Vieläkin sieltä tunnetaan nimityyppi Mendelssohn. Ruotsista nimikäytäntö tuli sitten meille.

Patronyyminimikäytäntö on vielä esimerkiksi Islannissa. Kaikkihan muistamme Islannin naispresidentin Vigdís Finnbogadóttirin nimen. Nykyinen presidentti on Ólafur Ragnar Grímsson. Myös venäläisten keskuudessa patronyymiset lisänimet ovat yleisessä käytössä; esimerkiksi Pavel Nikolajevits eli Pavel Nikolainpoika.

Ruotsalaiset *son*-loppuiset (*son* = poika) sukunimet ovat alkuperältään patronyymejä. Irlannissa ja Skotlannissa esiintyvät *Mac*-alkuiset nimet (esimerkiksi MacDonald) ovat myös patronyymejä. Mac on gaelinkielinen ilmaus sanalle poika.

Suomalaisten sukunimien *nen*-pääte oli alun perin adjektiivinen nimijohdin, jolla muodostettiin patronyymejä, esimerkiksi Marttinen Heikki (myöhemmin Heikki Marttinen) merkitsi alkujaan Heikki Martinpoikaa. Tämäntyyppiset *nen*-loppuiset nimet ovat erityisesti Itä-Suomessa yleisiä.

Käytettäessä patronyyminimeä talon isännän nimi vaihtui aina uuden sukupolven ottaessa talon haltuunsa. Patronyyminimen lisänä käytettiin yleensä asuinkylän tai -paikan nimeä osoittamaan, kenestä Ville Villenpojasta oli kysymys. Esimerkiksi isoisäni isästä mainittiin, että hän oli Ville Villenpoika Velkalan Sillanpään torpasta.

1800-luvun lopussa talonpoikaisväestö omaksui usein talon nimen sukunimekseen. Toisaalta talo oli voinut saada nimensä sen asukkaasta (Anders – Antti – Anttila). Joskus näkee patronyyminimen omaavasta henkilöstä käytettävän virheellisesti hänen kotipaikkansa nimeä sukunimen lailla, vaikka kyseiseen aikaan ei vielä ollut otettu käyttöön sukunimeä maatalousväestön piirissä.

Kun ruotsin kieli oli Suomen virallinen kieli 1700- ja 1800-luvuilla, tehtiin kaikki viralliset asiakirjat ruotsiksi, niin myös kirkonkirjat. Tämän vuoksi patronyyminimetkin ovat kirkonkirjoissa yleensä *son*- tai *dotter*-loppuisia. Joissakin seurakunnissa kuten Lempäälässä, Vesilahdella, Punkalaitumella, Huittisissa ja Kangasalla käytettiin latinankielisiä patronyymejä. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi Gregorius Henrici, joka ruotsinkielisessä muodossa kirjoitettiin Göran Henriksson, sekä Michel Johannis, Johan Thoma, Anders Jacobi, Michael Siegfridi ja Maria Michaelis.

Vuonna 1863 annettiin niin sanottu yhdenvertaisuusasetus, jolla suomen kieli julistettiin yhtä oikeutetuksi ruotsin kanssa nimenomaan suomalaista väestöä koskevissa asioissa. Ruotsin kieli pysyi edelleen Suomen virallisena kielenä. Asetuksessa oli 20 vuoden siirtymäsäännös, jonka mukaan viimeistään 1883 suomen kielellä tuli olla täydet oikeudet myös tuomioistuimista ja virastoista annettujen asiakirjojen suhteen.

Urjalassa on kirkonkirjat vuodesta 1900 lähtien kirjoitettu suomeksi. Osittain jo 1890-luvulla on kuitenkin käytetty suomen kieltä joissakin merkinnöissä.

Sukunimet

Sana *sukunimi* esiintyy suomen kielessä ensi kerran vuonna 1680 Andreas Kexleruksen laatimassa ruumissaarnassa, jonka hän oli kirjoittanut Pälkäneen kirkkoherran Johannes Christerinpoika Melartopaeuksen kuoltua.

Sukunimien käyttöönotto patronyyminimien sijaan johtui osaksi välttämättömyyden pakosta. Hallinnolliset syyt kuten verotus ja oikeuslaitos edellyttivät tarkempaa erottelua monien Matti Matinpoikien joukosta. Kristinuskon omaksuminen oli myös johtanut siihen, että otettiin yksilönnimeksi pyhimysten nimiä, ja näin esimerkiksi Olavi-nimiä saattoi olla useampia samassa kylässä.

Sukunimet olivat aluksi pääosin ruotsinkielisiä. Suomenkielisiä patronyyminimiä ei sellaisenaan hyväksytty sukunimiksi, mutta kylläkin ruotsinkielisiä. Näin meillä on lukuisia *son*-loppuisia ruotsinkielisiä nimiä siitä lähtien, kun 1800-luvulla siirryttiin sukunimien käyttöön.

1800-luvun lopulla talonpoikaisväestö otti usein talon tai torpan nimen sukunimekseen. Talo tai torppa oli taas saanut nimensä joko isännästä (Matti – Mattila) tai sitten sijainnista.

Eero Kiviniemen mukaan paikannimet voidaan jakaa kahteen pääryhmään: luontonimiin ja kulttuurinimiin. Kulttuurinimet jaetaan edelleen asutusnimiin ja viljelysnimiin ja luontonimet maastonimiin ja vesistönimiin. Paikkoja luokittelevat sanat ovat aina paikannimistön keskeinen osa. Eräänä alaryhmittelynä Kiviniemi mainitsee kulkutiet, rakennelmat ja tekopaikat. Tähän ryhmään hän lukee sanat, jotka koskevat matkaa, taivalta, lepopaikkaa, tienosaa, veräjää, siltaa, rumpua, ylikulkupaikkaa, pitkospuita ja valkamaa.

Paikannimistömme perustyyppi on yhdysnimi, joka muodostuu perusosasta ja sen merkitystä rajaavasta määriteosasta (esimerkiksi Sillankorva). Sijaintiin liittyvä merkityskomponentti liittyy mm. seuraaviin sanoihin: korva, kulma, perä, poski, pää.

Suomenkielisten alueiden paikannimistön kokonaismääräksi on arvioitu noin kol-

me miljoonaa paikannimeä. Vuonna 1985 Suomen väestöllä oli Mikkosen ja Paikkalan sukunimitutkimuksen mukaan yli 79 000 eriasuista sukunimeä. Lähes kahdella miljoonalla Suomen kansalaisella on *nen*-loppuinen sukunimi. *-la* tai *-lä*-loppuinen sukunimi on 600 000 suomalaisella. Kaikista nimistä on vieraskielisiä 27 %.

Väestörekisterikeskuksen maaliskuun 2006 tilaston mukaan yleisimmät suomalaiset sukunimet ovat: Virtanen (24 136 kpl), Korhonen, Nieminen, Mäkinen, Mäkelä ja Hämäläinen. Yleisimmät ruotsinkieliset sukunimet ovat: Johansson (8 715 kpl), Nyman, Lindholm, Karlsson, Andersson ja Lindström.

Sukunimien suomalaistaminen

Kun Suomessa oli 1600- ja 1700-luvuilla ollut voimakas ruotsalaistamiskausi, jolloin mm. käsityöläiset ottivat itselleen ruotsalaisia nimiä, niin 1800-luvun puolivälissä heräsi voimakas kansallistunne, jonka vaikutuksesta ruotsalaisia nimiä ruvettiin suomalaistamaan. Kansallistunteen heräämiseen vaikuttivat monet sen aikaiset kirjailijat ja runoilijat kuten J. L. Runeberg, Elias Lönnrot sekä ennen kaikkea historiantutkija, dosentti A. I. Arwidsson. Ensimmäinen Kalevalan painos ilmestyi 1835.

Kirjailija Johannes Linnankosken aloitteesta perustettiin 1906 Suomalaisuuden Liitto, jonka päätehtävä oli lippukulttuurin kehittäminen ja suomentamiskampanjoiden järjestäminen. Lehdistössä esitettiin nimilistoja uusiksi nimiksi. Tämä edisti myös patronyymien muuttamista sukunimiksi, jos ei ollut esittää sopivaa paikannimeä sukunimeksi. Nimilistoissa olevat nimet olivat yleensä kaksitavuisia, ja niihin esitettiin liitettäväksi *nen*-pääte, jotta saataisiin aito perussuomalainen nimi. Vieläpä *la/lä*-loppuisia nimiä esitettiin muutettavaksi *nen*-loppuiseksi. Käsitystä siitä, että *nen*-pääte kuuluu nimenomaan suomalaiseen nimeen, edisti epäilemättä Kalevalan *nen*-loppuiset nimet, kuten Väinämöinen, Ilmarinen, Joukahainen. Tämä selittänee osittain *Virtanen*-tyyppisten nimien yleisyyden Suomessa.

J. V. Snellmanin 100-vuotissyntymäpäivänä 10.5.1906 maassamme suomennettiin n. 30000 sukunimeä ja saman vuoden loppupuolella vielä noin 10 000 sukunimeä. Vuonna 1935 oli neljä suurta nimenmuutostapahtumaa, joista yksi oli Kalevalan 100-vuotispäivä 28.2. Vuosien 1935–1936 aikana yli 100 000 henkilöä sai uuden sukunimen.

Sukunimilaki

Vuonna 1920 säädettiin sukunimilaki, joka tuli voimaan 1.1.1921. Siinä säädettiin, että jokaisella Suomen kansalaisella tuli olla sukunimi, ja jollei sellaista ollut, niin se oli hankittava vuoden kuluessa lain voimaantulosta. Sukunimeä vailla olevan tuli ilmoittaa papille siinä seurakunnassa, jossa asui, valitsemansa sukunimi. Valittu nimi tuli merkitä kirkonkirjaan. Kun sukunimi oli merkitty kirkonkirjaan, oli siitä kuulutettava seurakunnan kirkoissa ja kunnanvaltuuston ilmoitustaululla. Jollei sukunimeä vailla ollut henkilö säädetyssä ajassa valinnut itselleen sukunimeä, tuli papin hankittuaan asiasta lausunnon kunnallislautakunnalta tai maistraatilta merkitä kirkonkirjaan hänen sukunimekseen sen talon, torpan tai muun asumuksen nimi, jota hän hallitsi, tai papin muuten sopivaksi katsoma nimi.

Vuonna 1985 säädettiin uusi sukunimilaki, ja kun lakiin lisättiin myös etunimiä koskevat säädökset, lain nimi muutettiin 1991 nimilaiksi.

Yhdessä sukunimilain kanssa annettiin 1985 paitsi sukunimiasetus myös asetus nimilautakunnasta. Viimeksi mainittu on oikeusministeriön alainen lautakunta, jonka tehtävänä on antaa korkeimmalle hallintooikeudelle, lääninhallitukselle ja muille viranomaisille lausuntoja suku- ja etunimiä koskevissa asioissa. Nimilautakunnassa on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä neljä muuta jäsentä. Muista jäsenistä tulee yhden olla perehtynyt väestökirjanpitoon, yhden sukututkimukseen, yhden suomen kieleen ja nimistöntutkimukseen sekä yhden ruotsin kieleen ja nimistöntutkimukseen.

Pekka Sillanpää

Lähteet

Arajärvi, Kirsti 1975: Urjalan historia II. Tampereen Kirjapaino Oy.

Arajärvi, Kirsti 1959: Lempäälän historia. Tampereen Kirjapaino Oy.

Hella, Tenho 1997: Atu-Fretu ja muus suutri. Sukunimiperinnettä Länsi- ja Vakka-Suomessa. Pyhärannan Kotiseutuyhdistys, Uudenkaupungin Kirjapaino Oy.

Jussila, Raimo 1998: Vanhat sanat. Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä. SKS, Helsinki.

Kiviniemi, Eero 1990: Perustietoa paikannimistä. Mäntän Kirjapaino Oy.

Lähteenoja, Aina 1949: Suur-Huittisten historia vuoteen 1639. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala.

Mikkonen, Pirjo – Paikkala, Sirkka 1992: Sukunimet. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.

Salo, Yrjö 2000: Heikkilä–Berggrenin suku. Yrjön sukuhaara. Heikkilä–Berggrenin sukuseura ry.

Salo, Yrjö 2006: Haastattelu 3/2006.

Stormbom, N. B. 1992: Väinö Linna. Kirjailijan tie ja teokset. WSOY, Juva.

Otavan Iso Tietosanakirja 1960. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.

Monella harvinaisen sukunimensä aikoinaan Suomalaisuuden Liiton kautta suojanneella on saattanut olla ylimitoitetut odotukset suojauksen voimasta. Ehkä on kuviteltu, että kunhan suvun arvostama kenties ainutkertainen sukunimi näin on saatu suojatuksi, se varmuudella on ja pysyy vain tämän suvun tai näiden harvojen sukujen tunnusmerkkinä eikä se missään olosuhteissa voi levitä enää laajemmalle. Pyrkimyksenäni on oikaista tätä harhakuvaa ja selventää suojaukseen erottamattomasti liittyvän sukunimen muuttamisen edellytyksiä ja käytännön toimia lähinnä vanhan sukunimilain aikana (1921–1985).

Sukunimen muuttaminen ja sukunimen suoja

Sukunimilaki ja -asetus 1920

Suomen kansan nykyisen sukunimistön juuret ovat epäyhtenäiset sekä iältään että syntytavaltaan. Sukunimistön kehitysvaihetta aina 1930-luvulle saakka sekoittavat lisäksi alueelliset erot ja kielikysymys. Vankan aseman saaneen vieraskielisen nimistön vaihtaminen omakieliseksi kasvoi kansanliikkeen mittoihin ensimmäisen kerran J. V. Snellmanin syntymän satavuotisjuhlavuonna 1906.

Järjestäytyneet muodot sukunimikäytäntö Suomessa sai vasta kun 23. joulukuuta 1920 säädetty maan ensimmäinen sukunimilaki ja samana päivänä annettu sukunimiasetus astuivat seuraavan vuoden alusta voimaan.[1] Laki ykskantaan totesi, että "jokaisella Suomen kansalaisella tulee olla määrätty sukunimi". Valtaosalla sellainen jo tässä vaiheessa olikin senaikaiseen kattavimpaan väestörekisteriin eli kirkonkirjoihin merkittynä. Kellä nimeä ei vielä ollut, heille annettiin vuosi aikaa hoitaa asia; näin otettua nimeä koskivat samat rajoitukset, jotka ohjasivat nimen muuttamista (ks. tuonnempana).

Laki määritteli ehdot ja menettelytavat sekä sukunimen ottamiselle että jo olemassa olevan sukunimen muuttamiselle. Ennen lakiahan meno näiden suhteen oli ollut kokolailla villiä: nimen ottamiseen oli riittänyt oma tahto ja ohimennen ilmoittaminen papille. Nimen muuttaminen oli saattanut onnistua yhtä vaivattomasti, joskin jotkut papit olivat vaatineet ilmoittamista lehdissä.[2]

Suomalaisuuden Liiton kampanja

Uusi suuri nimenmuuton aalto ajoittui Kalevalan satavuotisjuhlan ympärille 1935, kun 75 000 henkeä suomalaisti sukunimensä. Sen järjestäjänä toimi Suomalaisuuden Liitto, joka oli perustettu Snellmanin syntymän satavuotispäivänä 1906. Alusta lähtien sen merkittävänä tehtävänä olikin ollut suomenkielisten sukunimien käytön edistäminen. Tavoitteitaan ajaakseen ja auttaakseen nimenmuuttajia nimivalinnassa liitto oli julkaissut *Sukunimioppaita,* joihin sisältyi luettelona ehdotus sopivista sukunimistä – sellaisista, jotka eivät tiettävästi vielä olleet käytössä. Ei haluttu, että suomalainen kantaa muukalaista nimeä, mutta ei haluttu sitäkään, että kaikista tulisi Niemisiä, Lahtisia, Saarisia...

Olkoonkin, että nimenmuutoskampanjoiden puuhamiesten tavoitteet olivat varmaankin isänmaalliset ja ylevät, voisi kuvitella kansanihmisten motiivien olleen enempi käytännönläheiset, ellei peräti menty mielijohteesta muiden perässä. Lainsäätäjän tärkein ja helposti ymmärrettävä tavoite taas näyttää olleen se, että mikäli kansalainen nimenmuutokseen päätyisi, se mieluummin laajentaisi kuin typistäisi suomalaista sukunimikirjoa.

Kolme estettä

Jo mainittu sukunimilaki ei vaatinut, että haetun nimen tulisi "merkitä" jotain, siis kuulua kielen varsinaiseen sanastoon. Ne seikat, joiden perusteella sukunimen muutoshakemus voitiin hylätä, on kirjoitettu lain 9 §:ään (numerointi kirjoittajan):

"Hakemukseen sukunimen muuttamisesta älköön suostuttako, (1) jos on kysymys vähemmän tavallisen sukunimen muuttamisesta sellaiseksi, joka on yleisesti käytännössä, älköönkä myöskään, (2) jos uusi nimi tiettävästi on toisella suvulla, ellei niin ole, että hakija tahi hänen esi-isänsä ovat nimeä aikaisemmin laillisesti käyttäneet ja muutok-

sen sen vuoksi tahi muusta pätevästä syystä harkitaan olevan sallittava. Älköön myöskään hyväksyttäkö uutta sukunimeä, joka (3) on kielenvastainen tahi sopimaton."

Selvää tekstiä – ehkä juristille. Itse sotkeuduin näihin koukeroihin pyrkiessäni – toistaiseksi tuloksettomasti – todentamaan erään minulle vieraan vaasalaisen henkilön vuonna 1933 esittämien perusteiden pätevyyden hakemuksessaan, jossa hän anoi saada ottaa uudeksi sukunimekseen oman sukuni nimi.

Näyttäisi joka tapauksessa selvältä, että lainlaatijan tarkoituksena oli julkituoda tässä pykälässä kolme tekijää, joista mikä tahansa yksinäänkin estää nimenmuuttamisen – oikeastaan pitäisi sanoa "voi estää", sillä keskimmäinen tekijä on ehdollinen.

Toivottava ja epätoivottava kehitys

Ensi lukemalla saattaa kummastuttaa se, että laki erotteli toisistaan ne tapaukset, joissa on haettu "yleisesti käytännössä olevaa" nimeä, niistä tapauksista, joissa on haettu "toisella suvulla olevaa" nimeä. Jos nimi on yleinen, niin eikö sekin mitä suurimmassa määrin jo ole toisella suvulla!

Päästäksemme tolkulle lainlaatijan aivoituksista on ehkä hyvä miettiä, miksi muilla suvuilla jo käytössä olevan nimen ottaminen ylipäänsä on ei-toivottavaa, ja kenen kannalta. Ihannetila tietysti olisi, että jokaisella suvulla olisi ainutkertainen sukunimi erottamassa sen kaikista muista suvuista. Tällaisen tilan säilyminen on ensi sijassa – eikä vähiten tunnesyistä – sen suvun intressissä, joka on sattunut tällaisen nimen joskus saamaan tai ottamaan. Mutta ilahtuu siitä postiljoonikin... Ja sekaannuksen vaara ei vielä kovin paljon kasvaisi, vaikka sukunimi esiintyisi useassa suvussa hajallaan eri puolilla Suomea – sukujen ehkä tietämättä toisistaan –, kunhan sukunimi edelleen olisi harvinainen.

Asia saa kuitenkin toisen luonteen, jos nimen suosio jo on karannut käsistä ja nimi on kovin yleinen. Silloin luulisi ennen kaikkea sukunimen muuttajan oman edun mukaista olevan, ettei hän harkitsemattomalla anomuksellaan enää lisää sekaannuksen riskiä. Sen sijaan satojen, ehkä tuhansien vanhojen sukujen henkisiä arvoja ja mielenrauhaa tuskin pystyy järkyttämään se, että estradille ilmaantuu vielä yksi samanniminen suku, ehkä vain perhe.

Lieneekö lainlaatija katsonut sen, että joku sukunimi on huomattavan yleinen, loitonneen tavoitellusta ihannetilasta siksi paljon, että ei-toivotun kehityksen jatkuminen sen osalta on ehdottomasti estettävä.[3] Niinpä ensimmäinen lainkohta kielsi ottamasta yleiseksi miellettyä nimeä vain siinä tapauksessa, että entinen nimi oli "vähemmän tavallinen". Se, että laki ei selvästikään kieltänyt vaihtamasta yleistä nimeä toiseen yleiseen nimeen, on edellä sanotun pohjalta helposti ymmärrettävää: yhden Jokisen perheen tai vaikka suvunkin muuttuminen Laineeksi on neutraali tapahtuma, kun sekaantumisriski yhtäällä nousee sen minkä toisaalla laskee, ja se tuskin nostaa suuria intohimojakaan millään taholla.

"Toisella suvulla" oleva nimi

Lähdetäänpä sitten ronkkimaan järjestyksessä toista sukunimenmuutolle asetettua rajoi-

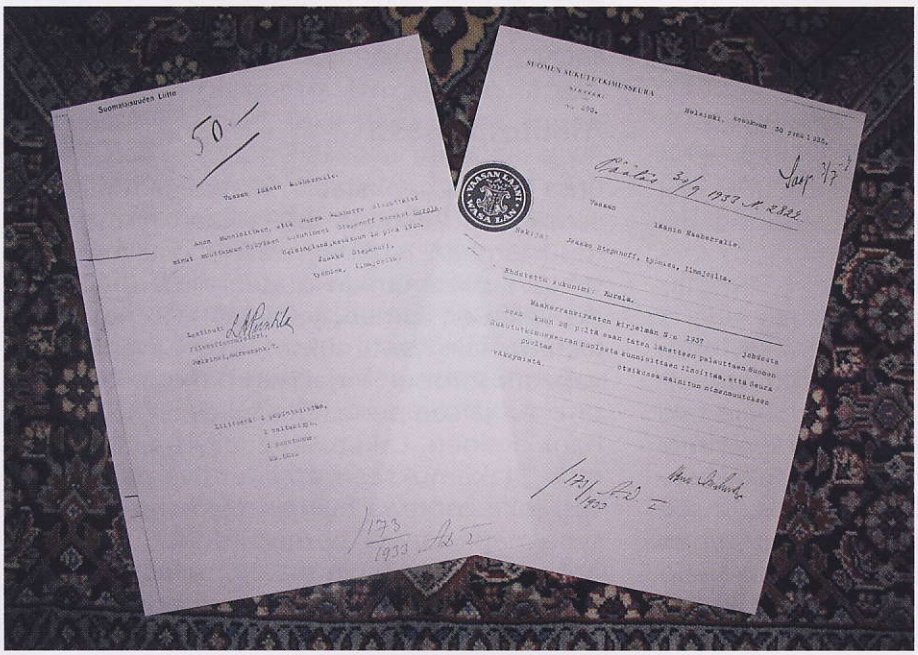

Kuva Johanna Kurela

Vuonna 1933 nimenmuutosprosessi kesti hieman yli viisi kuukautta. Se alkoi avoimen asianajovaltakirjan antamisesta Suomalaisuuden Liiton asiamiehelle ja päättyi nimenmuutosilmoituksen julkaisemiseen lehdessä. Prosessin yhteydessä muun muassa Suomen Sukututkimusseuran sihteeri Osmo Durchman ilmoitti Seuran puolesta puoltavansa nimenmuutoksen hyväksymistä.

tetta: "jos uusi nimi tiettävästi on toisella suvulla". Tätä tuskin on tulkittava niin tiukasti, että sukuja olisi vain yksi. Toisaalta sen soveltamisalaa ei voida laajentaa niin holtittomasti, että se pursuaisi edellä käsitellyn "yleisesti käytännössä olevan" nimen reviirille. Logiikan kannaltahan osittainen päällekkäisyys (leikkaus) olisi muuten täysin korrektia, mutta tässä sen tekee mahdottomaksi se, että nyt syyniin otettuun toiseen kieltokohtaan on liitetty poikkeuksia eli se on ehdollinen. Jos meillä nimittäin olisi sellainen nimenmuutosanomus, joka haetun nimen yleisyyden suhteen sopisi sekä ensimmäisen että toisen kieltokohdan piiriin ja olisi samalla äsken mainittu poikkeustapaus, olisi meillä käsillä ristiriita: toinen kieltää, toinen sallii (tarkemmin sanottuna ei kiellä) tällaisen nimenmuuton!

Se, että toisen kieltokohdan täytyy tarkoittaa vain sellaisen nimen anomista, joka ei ole "yleisesti käytännössä", on myös hyvin linjassa aikaisempien mietelmien kanssa. Lainlaatija näyttää heltyneen sen verran, että muilla suvuilla jo käytössä oleva nimi voitiin tietyin edellytyksin ottaa uudeksi sukunimeksi: sen tuli olla harvinainen tai joka tapauksessa ei-yleinen, ja lisäksi hakijan tuli esittää "pätevä syy" tällaiselle anomukselle. Hakijallahan saattoi nimittäin olla yhtä vahvat historialliset siteet nimeen kuin vanhoillakin nimenkantajilla. Ja sitä paitsi tällainen nimenmuutos kai tavallisesti tapahtui nimen yleisyyden suhteen toivottavaan suuntaa.

Toisen kieltokohdan asettama este nimenvaihdolle siis kumoutuu, mikäli "hakija tahi hänen esi-isänsä ovat nimeä aikaisemmin laillisesti käyttäneet ja muutoksen sen vuoksi tahi muusta pätevästä syystä harkitaan olevan sallittava". Ehdon pääidea voidaan nähdäkseni kiteyttää kuuteen sanaan: [nimen]muutoksen harkitaan pätevästä syystä olevan sallittava. Jo tästä näkee, ettei tämän nimenvaihtoesteen kumoutuminen ollut mikään selviö parhaimmallakaan anomuksella vaan se aina riippui maaherran harkinnasta.

"Pätevä syy"

Mutta anomustakin tarvittiin ja siinä esitettävä "pätevä syy". Toinen kieltokohta määritteli vain yhden "pätevän syyn": "hakija tahi hänen esi-isänsä ovat nimeä aikaisemmin laillisesti käyttäneet". Samalla kuitenkin vihjattiin, että muitakin oli lupa tarjota. Ja selvää on, että nimenmuutosta hakeva kantoi riskin siitä, että näyttö esitetyn nimen tueksi oli riittävä.[4]

Edellä kuvattu tulkinta epäilemättä vastaa lainlaatijan tarkoitusta. Mutta ainakin vielä 1930-luvulla viranomaiset horjuivat päätöksissään ja etsivät linjaansa.[5] Sitä paitsi korkein hallinto-oikeus, jolle ratkaisu viime kädessä kuului, näytti käyttäneen harkintavaltaansa huomattavasti hakijamyönteisemmin kuin maaherrat (lääninhallitukset).[6]

Mikä sitten oli "laillista käyttöä" ennen lakia? Nimi kirkonkirjassa tietysti riittää. Sukututkija ymmärtää, ettei lain nimi-käsitettä voitu rajata vain aidosti periytyviin sukunimiin,[7] mutta kuinka vakiintunutta käyttöä vaadittiin? Entä kuinka kaukaiseen esi-isään tässä voitiin vedota? Ainakaan laki ei sitä rajoittanut. Niinpä kun 1540–1608 eläneen Matti Heikinpoika Bonde-Bossan jälkeläiseksi ilmoittautuneen hakemus saada ottaa esi-isänsä nimi hylättiin, ei hylkäysperusteena ollut sukupolven kaukaisuus. Sukututkijalle antaa ajattelemisen aihetta myös se, että korkein hallinto-oikeus pysytti – äänestyksen jälkeen – lääninhallituksen kielteisen päätöksen, koska asiakirjojen perusteella ei voitu riittävällä todennäköisyydellä päätellä Matti Heikinpojan ollen hakijan esi-isä.[8]

"Päteviksi syiksi" samainen oikeusaste on tunnustanut myös sen, että anottu nimi oli hakijan omistaman sukutilan nimi, sekä sen, että hakijan veljellä oli anottu nimi sukunimenään.[9] Ratkaistut jutut osoittavat, että vaikka tämä vanha nimilaki puhuu patriarkaalisessa hengessä esi-isistä, on esiäidit noteerattu yhtä lailla. Nykyinen laki puhuukin jo esivanhemmista.[10]

Kolmas sukunimen muutolle asetettu este oli ensimmäisen tapaan ehdoton: haettu nimi on "kielenvastainen tahi sopimaton". Ainakin 1500- ja 1600-lukujen asiakirjoista löytyisi runsaasti esimerkkejä tämänlaatuisista henkilönimistä, mutta jääköot ne tässä toistamatta siltä varalta, että tämä artikkeli sattuisi joutumaan lasten käsiin.

Muutosprosessi

Entä kuinka hankalaan ruljanssiin ihminen itsensä altisti vanhan lain aikaan ryhtyessään muuttamaan sukunimeään? Ensimmäinen tehtävä oli tietenkin uuden nimen valinta – siis sellaisen nimen, joka täytti jo edellä selostetut lain vaatimukset. Seuraavana olikin vapaamuotoisen kirjallisen hakemuksen laatiminen ja sen perusteita tukevien selvitysten hankkiminen. Laki tosin edellytti ainoastaan, että "hakemukseen on liitettävä papintodistus, joka osoittaa hakijan täydellisen nimen, syntymäpäivän ja perhesuhteet". Hakemus osoitettiin sen läänin maaherralle (siis lääninhallitukselle), jossa hakija oli kirkonkirjoissa. Ja sitten vain odottamaan vastausta...

Nimen hakemisesta kuulutettiin kerran *Virallisessa lehdessä* maaherran toimesta mutta hakijan kustannuksella. Tällaiset kuulutukset julkaistiin neljännesvuosittain jokaisen vuosineljänneksen ensimmäisessä numerossa. Oikealla ajoituksella saattoi siis vaikuttaa prosessin nopeuteen. Tarvittaessa maaherra saattoi pyytää lausuntoa haetun nimen lainmukaisuudesta Suomalaisuuden Liitolta tai jopa Suomen Sukututkimusseuralta.

Mikäli joku katsoi aiotun nimenmuutoksen loukkaavan hänen oikeuksiaan, oli hänellä *Virallisessa lehdessä* olleesta julkaisusta lähtien 60 päivää aikaa vastustaa nimenmuutosta maaherralle osoitetulla muistutuksella. Tämän ajan umpeuduttua maaherra saattoi tehdä päätöksensä hakemuksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä.

Mutta ennen kuin hakija sai käyttää maaherran hyväksymää uutta sukunimeä, oli hänen vielä hoidettava muutama käytännön asia. Uuden nimen hyväksymisestä oli taas kuulutettava *Virallisessa lehdessä* ja lisäksi jossakin paikkakunnalla leviävässä sanomalehdessä. Lopuksi hänen oli ilmoitettava uusi sukunimi asianomaisen seurakunnan kirkonkirjaan merkittäväksi; hänen oli tällöin näytettävä papille, että kuulutukset oli edellä mainitulla tavalla julkaistu. – Mitä edellä on sanottu sukunimen merkitsemisestä kirkonkirjaan, mihin papin oli ryhdyttävä, oli vastaavasti sovellettava "sekä eriuskolaisseurakunnan jäsenluetteloon ja johtajaan että myöskin siviilirekisteriin ja siviilirekisteriviranomaiseen".

Mikäli hakija ei tässä mainittuja muodollisuuksia hoitanut yhden vuoden kuluessa maaherran päätöksestä, katsottiin nimen hyväksymisen rauenneen. Maaherran kielteisestä päätöksestä hakijalla oli 60 päivää aikaa valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Kuten arvata sopii, vilpittömistä tarkoituksista huolimatta saattoi byrokratian läpäistä sellainenkin nimi, joka jo oli jollain muulla käytössä ja johon hakijalla toisaalta ei ollut lain edellyttämää suhdetta. Jos joku näin arveli toisen laittomasti saaneen hänen sukunimensä, oli hänellä oikeus ajaa tuomioistuimessa kannetta toimenpiteen kumoamiseksi yhden vuoden kuluessa sen jälkeen, kun hän oli asiasta saanut tiedon. Kanneoikeus raukesi kuitenkin viiden vuoden kuluessa siitä, kun sukunimi oli merkitty kirkonkirjaan.

Nopeutettu menettely

Ripeimmilläänkin koko muutosprosessiin kului noin kaksi ja puoli kuukautta mutta huonolla ajoituksella ja varsinkin ruuhka-aikoina monin verroin kauemmin. Todistuksista, moninkertaisesta ilmoittelusta, postimaksuista ja maaherran antamasta päätöksestä kertyi hakijalle myös merkittäviä kustannuksia.

Niinpä nimenmuutosten yksinkertaistamiseksi ja kustannusten pienentämiseksi ja massanimenmuuttojen mahdollistamiseksi säädettiin Suomalaisuuden Liittoa lähellä olevan kansanedustajan aloitteesta[11] 5. heinäkuuta 1934 "laki nopeammasta menettelystä sukunimen muuttamisessa" sekä "asetus nopeammasta menettelystä sukunimen muuttamisessa annetun lain toimeenpanosta".[12] Nämä olivat voimassa vain rajoitetun ajan, vuoden 1936 loppuun, minkä jälkeen palattiin normaalirutiineihin. Tämä tilapäinen laki ei kumonnut vuoden 1920 lain ydintä, nimenmuutokselle asetettuja asiallisia ehtoja; se vain puuttui käytännön menettelytapoihin. Lakia sovellettiin vain tapauksiin, joissa haluttiin vieras sukunimi muuttaa suomen- tai ruotsinkieliseksi.

Yksi helpotus nopeutetun lain aikana oli se, että kuulutuksia *Virallisessa lehdessä* ei vaadittu, ei hakemus- eikä hyväksymisvaiheessa. Sen sijaan "ottakoon maaherra hakemuksen viipymättä ratkaistavakseen." Koska näin poistui 60 päivän määräaika ja sivullisilta mahdollisuus muistutuksen tekemiseen jo hakemusvaiheessa, velvoitettiin maaherra hankkimaan selvitys siitä, ettei uusi nimi ennestään ollut toisella henkilöllä tai suvulla. Tässä tarkoituksessa maaherran tuli pyytää lausunnot hakijan kotipaikan poliisilaitokselta tai nimismieheltä sekä seurakunnan kirkkoherralta. Maaherran tuli hankkia myös "muu saatavissa oleva selvitys". Maaherran antamasta päätöksestä ei peritty nyt maksua.

Nimenmuutto Suomalaisuuden Liiton avustamana

Suomalaisuuden Liitto omalta osaltaan lähti helpottamaan nimenmuuttajan urakkaa tarjoamalla korvausta vastaan hoitamaan hakijan puolesta nimenmuuttoprosessin. Lisäksi joukkonimenmuuttoa varten järjestettiin kesällä 1934 jokaiseen pitäjään jopa liiton asiamiehiä avustamaan nimenmuuttajia käytännön toimenpiteissä. Asiamiehelle tai suoraan Suomalaisuuden Liitolle oli jätettävä (1) papinkirja tai siviilirekisteriote nimenmuuttoa varten, (2) avoin asianajovaltakirja kaikilta 21 vuotta täyttäneiltä ja alaikäisten holhoojilta, (3) määräys siitä, missä sanomalehdessä nimenmuutosta oli ilmoitettava ja (4) nimenmuuttomaksu.

Mikäli haluttiin ottaa sukunimeksi suvulla aikaisemmin ollut tai "suvun muilla jäse-

nillä" käytännössä oleva sukunimi, oli mukaan liitettävä lisäksi asian todistava sukuselvitys tai sukulaisen antama, kahden todistajan varmentama suostumus suvussa käytössä olevan nimen ottamiseen. Vastaava todistus (maarekisteriote tai muu sellainen) oli liitettävä, jos haluttiin sukunimeksi sukutalon nimi, joka jo on muilla suvuilla sukunimenä.

Suomalaisuuden Liitolle suoritettu nimenmuuttomaksu kattoi kaikki kustannukset ja liiton palkkion. Nopeutetun lain aikana maksun suuruus oli yhteisissä joukkonimenmuutoissa 25–40 markkaa riippuen hakemukseen tulevien henkilöiden lukumäärästä. Maksu oli kaksinkertainen, mikäli nimenmuutto toimitettiin erillään joukkonimenmuutosta. Nopeutetun lain päätyttyä vuoden 1936 lopussa palautui maksun suuruus tätä lakia edeltävälle tasolle: minimimaksu oli 200 markkaa, johon sisältyi mahdollinen puoliso ja alaikäiset lapset; seuraava täysikäinen lisäsi maksettavaa 100 markkaa ja kukin seuraava 50 markkaa. Varattomilla oli kuitenkin mahdollisuus alennuksiin.[13]

On huomattava, että tässäkin menettelyssä hakijan itsensä kontolla oli selvittää, ettei haettu nimi ollut ennestään käytössä; tässä mielessä sukunimioppaan nimiehdotuksiinkaan ei tullut luottaa. Tehtävä oli matti meikäläiselle luonnollisesti mahdoton ja saattoi ulottua käytännössä vain tuttuun lähiympäristöön. Suomaisuuden Liitto ei sitä ole koskaan lähtenyt hakijan puolesta tutkimaan; tosin sillä on ollut hallussaan niin kutsuttu suojattujen nimien luettelo, josta puhutaan seuraavassa.[14]

Sukunimen suojaaminen

Kun vuodesta 1906 alkaen sukunimien suomalaistaminen voimakkaasti runsastui, heräsi eräillä harvinaisen nimen itselleen ottaneilla halu turvata nimen säilyminen vain omalla perheellään ja suvullaan. Koska jo ennen sukunimilakia Suomalaisuuden Liitto parhaiten hallitsi suomalaisen sukunimistön liikkeet, se ryhtyi kansalaisilta saamiensa toimeksiantojen mukaisesti vuonna 1914 rekisteröimään harvinaisia suomenkielisiä sukunimiä.[15]

Kun papit sukunimilain ensimmäisenä vuonna joutuivat ratkaisemaan sukunimettömille annettavien nimien lainmukaisuuden, oli jokaisella heistä tukenaan tämä suojattujen nimien luettelo, siihen mennessä kertyneet 522 nimeä.[16]

On luonnollista, että sukunimilain voimaan astuttua sukunimenmuutoista päättävät maaherrat alkoivat tarvittaessa pyytää liitolta lausuntoja aiotuista nimenmuutoista. Lausunnoissaan liitto tukeutui yhä laajenevaan suojattujen sukunimien luetteloonsa. Liitolta odotettiin ennen kaikkea kannanottoa siihen, onko haettu nimi sukunimilain 9 §:ssä määrättyjen rajoitusten alainen. Muutenkin liitossa seurattiin *Virallisessa lehdessä* julkaistuja nimenmuutoskuulutuksia.

Jos huomattiin, että suojattua nimeä oli maaherralta anottu, ilmoitti liitto asiasta sukunimen suojaajalle ja – jos tämä halusi – ryhtyi jo ennen maaherran päätöstä vastustamaan nimenmuutosta. Yleensä maaherra noudatti päätöksessään Suomalaisuuden Liiton lausuntoa. Mikäli päätös kuitenkin oli suojaajan kannalta kielteinen, ilmoitti liitto asiasta suojaajalle, jonka omasta aktiivisuudesta mahdolliset jatkotoimenpiteet tästä eteenpäin riippuivat.

Merkitseminen suojattujen sukunimien luetteloon tapahtui kirjallisen ilmoituksen perusteella. Siinä oli mainittava nimen suojaajan ja hänen omaistensa nimet ja osoitteet. Kertakaikkinen suojausmaksu ainakin 1930-luvun keskivaiheilla oli 50 markkaa.[17]

Kuvatunlainen suojausmenettely katsottiin tarpeelliseksi siitäkin huolimatta, että jo ensimmäinen sukunimilaki, sanotuin poikkeuksin, selvästi kielsi ottamasta ennestään käytännössä olevaa nimeä. Siirtämällä valvonnan Suomalaisuuden Liitolle suojaaja vapautti itsensä perin sitovasta ja yksityiselle epäilemättä ylivoimaiseksi koetusta tehtävästä. Nimen suojaamisella suojaaja sai lisävarmuutta lain kirjaimen toteutumisesta hänen nimensä osalta. Mitään muuta suojaus ei taannutkaan – ei sukunimilain alkuaikoina eikä sen jälkeen. Tämä kaikki on ymmärrettävää aikana, jolloin ei vielä ollut yhtä, koko maan kattavaa henkilörekisteriä kuten meillä digiajan ihmisillä.

Mahdoton tehtävä

Sukunimilaki asetti lainsoveltajan mahdottomalta näyttävän tehtävän eteen. Ongelmattomin tilannehan päättäjän kannalta oli sellainen, jossa "vähemmän tavallista" sukunimeä oltiin muuttamassa ja päättäjä jo pelkästään oman kokemuksensa perusteella tiesi, että nimenmuutoshakemuksessa haettu nimi oli yleinen: hakemus oli suoralta kädeltä hylättävä.

Jos päättäjä tiesi, että haettu nimi kylläkin oli jo käytössä, mutta hänellä ei ollut varmuutta sen yleisyydestä, oli hänen puutteellisin tiedoin ensimmäisenä ratkaistava, olisiko hakemus hylättävä kättelyssä – nimittäin siinä tapauksessa, että hakijan vanha nimi oli "vähemmän tavallinen" – vai kuuluisiko haettu nimi siihen kategoriaan, jossa hake-

mus oli tietyin, jo selostetuin edellytyksin hyväksyttävissä.

Vielä kiperämmän pulman edessä oli päättäjä silloin, kun haettu nimi oli hänelle ennalta tuntematon: hänellä ei tietenkään silloin voinut olla tietoa edes siitä, oliko nimi jo käytössä sukunimenä. Tästä huolimatta hänen tuli jälleen ensimmäisenä ratkaista iso kysymys: hyväksyäkö anomus ehdoitta (olettaen, ettei nimi ollut sopimaton) vai kuuluisiko sekin tietyin edellytyksin hyväksyttävien kategoriaan. Juuri tässä tilanteessa sukunimen suojauksen väliintulo onkin nähtävä tarpeellisena hätähuutona päättäjälle: "Hei, etkö tiedä, että nimi on jo käytössä!"

Suojaajan puolesta Suomalaisuuden Liitto ilmoittaa valvovansa myös muuta suojattuun nimeen kohdistuvaa käyttö- tai muuta loukkausta ja ryhtyvänsä yhteistyössä suojaajan kanssa tarvittaviin toimenpiteisiin. Missioistaan huolimatta Suomalaisuuden Liitolla ei kuitenkaan ole ollut mitään virallista asemaa. Laki ei ole koskaan tuntenut sitä, ei myöskään sen ylläpitämää suojattujen sukunimien luetteloa. Tässä käsitellyn vanhan lain aikana sillä kuitenkin asiallisesti oli ratkaisukäytäntöä ohjaava merkitys.[18]

Uudet tuulet

Vielä 1930-luvun jälkeenkin Suomalaisuuden Liitto haaveili uusista suurnimenmuutoista, mutta puhti oli jo poissa. Vuoden 1920 sukunimilaki kesti siihen saakka, kunnes vuoden 1986 alussa astui voimaan kauan valmisteltu uusi laki, jota jouduttiin kuitenkin pian paikkailemaan.[19] Suurta mullistusta suomalaisen nimisysteemin hallinnassa merkitsi vuonna 1971 perustettu koko maan väestön sisältävä sähköinen väestörekisteri eli väestötietojärjestelmä. Kuka tahansa, joka havittelee uuden ainutkertaisen nimen ottamista, voi nyt internetitse Väestörekisterikeskuksen sivustolta[20] tarkistaa, onko nimi jo käytössä.

Jo vanhaan sukunimilakiin periaatteessa kirjoitetulla sukunimensuojalla on nyt nimenmuutostilanteissa ensimmäistä kertaa edellytykset toteutua myös käytännössä: uusi laki kieltää ottamasta väestörekisteriin merkittyä sukunimeä,[21] "ellei tähän ole olemassa erityistä syytä".[22] Virtanen ja Tawaststjerna nauttivat nykyään siis yhdenvertaista lainsuojaa.

Uuden lain myötä perustettiin valtionhallintoon pysyvä lausuntoa antava elin, nimilautakunta.[23] Sen jälkeen ei lääninhallituksilla eikä vuodesta 1999 sukunimiviranomaisena toimineilla maistraateilla ole enää ollut tarvetta pyydellä Suomalaisuuden Liitolta lausuntoja nimenmuutosasioissa, eikä sukunimensuojauksiakaan vuoden 2001[24] jälkeen ole enää otettu vastaan. Vanhat suojaussopimukset toki ovat vielä voimissaan, mutta niillä on kai enää lähinnä symbolinen merkitys: arvostuksen ja kunnioituksen osoitus omaa sukua ja nimeä kohtaan.[25] Sukunimiä jäädytetyssä luettelossa *(Sukunimiopas* + lisälehdet) on 11 137;[26] näiden nimien kantajia lienee noin 400 000.[27]

Sukunimenmuuttoja tietenkin edelleen Suomessa tapahtuu, mutta 1900-luvun alkuvuosikymmenten kuuma kielikysymys tämän ympärillä on jäänyt taakse. Käytännöllisemmät syyt nimenmuutoksiin ovat nousseet pintaan: hankalaksi tai liian yleiseksi koettu nimi, muutokset perhesuhteissa tai kansalaisuudessa...[28]

Materiaalin löytäminen

Miten sitten päästä käsiksi tiedossa olevaan, joskus tapahtuneeseen sukunimen muutokseen? Koko muutosprosessin synnyttämä paperisota on maakunta-arkistossa niputettuna aktina lääninhallituksen aineistossa. Virallisen lehden sivuilta ja jostain pakkakunnalle levinneestä sanomalehdestä löytää kuulutukset nimenmuutoksesta siinä järjestyksessä kuin edellä on kerrottu. Nopeutetun lain ajalta 1930-luvun puolimaissa kuulutuksia ei *Virallisessa lehdessä* kuitenkaan ole luettavissa. Kortistoa lukuun ottamatta vuotta 1975 vanhempi Suomalaisuuden Liiton aineisto on siirretty Kansallisarkistoon.[29]

Suomen Sukututkimusseuran internetsivuille on myös kerätty sekalaisista lähteistä viittauksia haetuista ja päätetyistä nimenmuutoista. Siitä on hyvä lähteä.

Markku Kalliolinna

Viitteet

[1] Nämä sisältyvät Hakkilan teokseen (1940): Laki sukunimestä (N:o 328/1920) ja Asetus sukunimestä (N:o 329/1920).
[2] Kangas 1991: 16.
[3] Vrt. Kangas 1991: 110.
[4] Kangas 1991: 95.
[5] Hakkilan esittelemät oikeustapaukset n:o 27, 34-35, 42, 44, 51-52 ja 63 paljastavat, etteivät päättäjät aina edes ole pystyneet pitämään erillään toisistaan kahta ensimmäistä nimenmuutokselle asetettua rajoitetta.
[6] Hakkila 1940: 35-36, 41.
[7] Kangas 1991: 112.
[8] Kangas 1991: 97-98.
[9] Sukunimiopas 1984: "Milloin nimenmuutto on sallittua".
[10] Hakkilan esittelemät oikeustapaukset n:o 25 ja 31. Kangas 1991: 95-97.
[11] Kangas 1991: 28.
[12] Nämä sisältyvät Hakkilan teokseen (1940): Laki nopeammasta menettelystä sukunimen muuttami-

sessa (N:o 301/1934) ja Asetus nopeammasta menettelystä sukunimen muuttamisessa annetun lain toimeenpanosta (N:o 302/1934).

[13] Sukunimiopas 1936: 5-6. "Suvun muilla jäsenillä" tarkoitettaneen muita sukulaisia kuin esivanhempia (?). Maataloudessa työmiehen keskimääräinen päiväpalkka ilman hevosta talon ruuassa kesällä 1937 oli 24,5 mk (Vattula: 409).

[14] Lisäksi liiton toimistoon on 1920-luvun alusta lähtien kerätty 65000 suomenkielisen sukunimen kortisto, jota ei enää täydennetä. Niinistö 2006: 22.

[15] Kangas 1991: 19.

[16] Kangas 1991: 26.

[17] Sukunimiopas 1936: 7. Pian rahanuudistuksen jälkeen 1965 maksu oli jälleen 50 mk.

[18] Kangas 1991: 111.

[19] Kangas 1991: 32. Asetuksenmuutoksia on jouduttu tekemään useammin.

[20] www.vrk.fi. Yksityisyyden suojaamiseksi nimipalvelun tilastoissa pieniä lukumääriä 1-4 ei ole eritelty tarkemmin kuin ilmaisulla "alle 5".

[21] Lain esitöistä selviää, että tässä tarkoitetaan vain nykyisin käytössä olevia sukunimiä, ei jo sammuneita. Kangas 1991: 109. Ks. myös "pakastetut" sukunimet; Urpo Kangas: Suojatut sukunimet. Sukutieto 2002/2: 11-13.

[22] Erityiseksi syyksi kelpaa mm. se, että hakija tai hänen esivanhempansa ovat aikaisemmin laillisesti käyttäneet hakijan uudeksi sukunimeksi esittämää nimeä; vanhasta laista tuttu fraasi. Eräs ero vanhaan lakiin verrattuna on se, että erityisistä syistä nimenmuutoshakemukseen voidaan suostua silloinkin, kun haettu sukunimi on erittäin yleinen. Toisaalta Kangas korostaa, ettei vanhaa periaatetta harkintakriteerinä voida silti sivuuttaa. Kangas 1991: 110-111.

[23] Kangas 1991: 88-89.

[24] Saila Savisen tiedonanto Suomalaisuuden Liitosta.

[25] Vrt. Kangas 1991: 89, 123-124 oikeustapaukset. Tosin Suomalaisuuden Liitto edelleen seuraa sukunimenmuuttokuulutuksia Virallisesta lehdestä. Jos on haettu suojattua nimeä ja on aihetta epäillä hakemuksen lainmukaisuutta (murto-osa tapauksista), ottaa liitto asiassa yhteyttä nimilautakuntaan. Jos tällöin ilmenee, ettei hakemukseen ole pätevää perustetta, informoi liitto asiasta suojaajaa. Näin on käynyt kerran viimeisen 10 vuoden aikana. (Saila Savisen tiedonanto.)

[26] Oma laskelmani. 16 % suojatuista nimistä poistunut käytöstä.

[27] Sukunimiopas 1994: 61. Oman arvioni mukaan suojatun sukunimen kantajia oli 2.4.2007 n. 380 000, joista 5 % ulkomailla. Arvioni perustuu 307 suojatun sukunimen tasaväliseen otokseen (2,8 %) ja Väestörekisterikeskuksen nimipalvelun lukumäärätietoihin.

[28] Uusista nimenmuutoshakemuksista 95 % on "rutiiniluontoisia", joihin ei nykyään vaadita nimilautakunnan lausuntoa eikä kuulutusta Virallisessa lehdessä. Kangas 1991: 76, 79.

[29] Niinistö 2006: 95.

Lähdekirjallisuus

Hakkila, Esko 1940: Sukunimeä koskeva lainsäädäntö. Selityksin julkaissut Esko Hakkila, Eduskunnan oikeusasiamies. WSOY.

Kangas, Urpo 1991: Ihmisen nimi. Nimenmääräytymisen oikeudelliset rajat. Lakimiesliiton kustannus.

Niinistö, Jussi 2006: Suomalaisuuden Liiton vaiheita 1906–2006. Suomalaisuuden Liiton julkaisu Vuosisata suomalaisuuden puolesta. Suomalaisuuden Liitto 1906–2006. Gummerus.

Vattula, Kaarina (toim.) 1983: Suomen taloushistoria 3: Historiallinen tilasto. Tammi.

Sukunimiopas / Uusia suomalaisia sukunimiä. Julkaisija Suomalaisuuden Liitto 1936.

Sukunimiopas / Suojatut sukunimet. Julkaisija Suomalaisuuden Liitto 1984.

Sukunimiopas / Suojatut sukunimet. Julkaisija Suomalaisuuden Liitto 1994.

ETSINTÄKUULUTUS:

Sahalahden Vehkajärven Raukolan sukulaiset

Löytyykö jäsenistöstänne sukulaisia talollinen Matti Eliaanpoika Raukolalle, joka syntyi 2.2.1721 Sahalahden Vehkajärven Raukolassa ja kuoli 16.3.1793 Raukolassa. Hänen vaimonsa oli Maria Tuomaantytär, syntynyt 6.1.1727 Kuhmalahdella, kuollut 26.1.1785 Vehkajärven Raukolassa.

Tämän pariskunnan poika oli torppari Juho Matinpoika Miilumäki (s. 25.6.1768 Sahalahti, k. 18.1.1841 Sahalahti). Hänen nuorin poikansa oli Juho Juhonpoika, s. 9.3.1805 Sahalahdella, k. 16.6.1854 Sysmän Liikolan Jussilassa. Juho Juhonpoika oli suutari ja otti ensimmäisenä käyttöön sukunimen Sarén. Hän meni suutarinoppiin naapuripitäjään, Kuhmoisiin, jossa avioitui pitäjänsepän tyttären, Kaisa Liisa Eerikintyttären kanssa 4.6.1826.

Kuhmoisissa syntyi isoisäni isoisä, suutari Esa Aleksanteri Juhonpoika Sarén 25.2.1836, k. 30.8.1906 Sysmässä. Perhe muutti Kuhmoisista Päijänteen toiselle puolelle, Sysmän Liikolaan, jossa nuorimmat lapset syntyivät.

Seija Sarén
Vantaa
p. 040 5578402

Sukusilppua

Orjuuden arvet sukututkimuksessa

Yhdysvalloissa orjuuden aika muodostaa sukututkimuksellisen ongelman. Moni ei halua ajatella vieläkään, että saman suvun jälkeläisissä on sekä mustia että valkoisia. Neljä vuotta sitten kuollut senaattori Strom Thurmond oli rasistisista mielipiteistään tunnettu rotuerottelun kannattaja. Pastori Al Sharpton Jr. esitteli äskettäin sukututkimustuloksia, jotka paljastavat hänet Thurmondin sukulaiseksi. Al Sharpton on siis ihonväriltään musta. Thurmondilla oli itselläänkin avioton lapsi mustan naisen kanssa.

Valkoisten orjanomistajien ja orjien suhteista syntyi paljon lapsia. Näkyvin sukututkimuksellinen ongelma ovat Yhdysvaltain presidentti Thomas Jeffersonin (presidenttinä 1801–1809) ja Sally Hemingsin jälkeläiset. Hemings oli musta orja, jonka uskotaan synnyttäneet ainakin yhden lapsen Jeffersonille. Jeffersonien sukuyhdistys ei kuitenkaan ole kelpuuttanut "mustia" Jeffersoneja jäsenikseen.

Aiheesta kiinnostuneet voivat lukea Edward Ballin vuonna 1998 ilmestyneen kirjan, joka on suomennettu nimellä *Vereen kirjoitettu – plantaasin orjat ja isännät*. Siinä Ball selvittelee sukuunsa kuuluvia orjien jälkeläisiä ja kertoo kohtaamistaan epäluuloista niin mustien kuin valkoistenkin sukulaistensa taholta. Suomalaiselle sukututkijalle Ballin kirja on mielenkiintoinen lukukokemus.

➢ Antero Pietilä: Orjuuden arvet vaivaavat yhä. Aamulehti 22.3.2007.

Hollywoodin oudoin ohjaaja – suomalaista sukua

David Lynchin ohjaama tv-sarja *Twin Peaks* sai 1990-luvun alussa Suomessakin osakseen suurta huomiota. Vuonna 1946 syntynyt ohjaajamestari tunnetaan omaperäisistä elokuvistaan. Näitä ovat muun muassa *Elefanttimies* (1980), *Dyyni* (1984), *Blue Velvet* (1986) sekä Suomessa 13. huhtikuuta ensiesityksensä saanut tuorein elokuva *Inland Empire*. Lynchin äidinpuoleinen isoisä oli sukunimeltään Sandholm ja suomalainen. Tämä oli nuorukaisena muuttanut Suomesta Amerikkaan.

Se liene ollut yksi syy sille, että Lynch vieraili keväällä uusimman elokuvansa ensi-illassa Suomessa. Voimme siis kysyä, johtuuko Lynchin elokuvien ja tv-sarjojen outous ja omaperäisyys suomalaistaustasta? Näyttelijät kehuvat David Lynchia mukavaksi ja tasapainoiseksi mieheksi, vaikka hänen elokuvansa ovat synkkiä ja surrealistisia.

➢ http://www.subtv.fi/sivusto.shtml/ulkomaiset_ohjelmat/twin_peaks/taustaa?494013.

Olemme kaikki samaa sukua

Olemme kaikki noin 50 000 vuotta sitten eläneen 150 hengen suuruisen heimon jälkeläisiä. Tämän suuruinen ryhmä vaelsi useiden sukupolvien ajan Itä-Afrikasta ensin nykyisen Intian tienoille ja siitä kohti Eurooppaa. Täällä pientä heimoa olivat vastassa Neanderthalin ihmiset. Ratkaisematon mysteeri on edelleen se, miksi neanderthalilaiset ja uudet tulokkaat eivät risteytyneet keskenään. Mitokondrio-DNA:n ja Y-kromosomin tutkimusten mukaan meissä ei ole jälkeäkään Neanderthalin ihmisistä.

Ihmiskunnan sukututkimuksen varhaisvaiheet on kertonut Nicholas Wade tuoreessa kirjassaan *Before the Dawn. Recovering the Lost History of Our Ancestors* (Penguin Group 2006). Kaikki arkeologit ja geneetikot eivät Waden esittämään teoriaan usko. Kiinnostuneet englantia taitavat sukututkijat voivat itse hankkia ja lukea Waden hyvin kirjoitetun ja mielenkiintoisen teoksen.

➢ Aamulehti 6.4.2007.

Pikku-karhun "suomalaiset" sukujuuret

Saksassa ollaan ihastuneita Berliinin eläintarhassa asuvaan pikkuiseen jääkarhuun nimeltään Knut. Se joutui emonsa hylkäämäksi mutta karhunpentu onnistuttiin pitämään hengissä, mikä on ainutlaatuista. Eläintarhaan on valtavat jonot ja matkamuistokauppa käy. Myös Suomessa uutisissa on näytetty pikkuisen karhunpennun kömpelöä taaperrusta ja hellyttävää kisailua. Gitte Lauerströer paljasti Hufvudstadsbladetissa, että Knut on osittain suomalaista sukua. Emon isänisä oli nimeltään Olof, joka syntyi vuonna 1955 ja polveutuu Suomesta. Tämä urosjääkarhu loi uransa Rostockin sirkuksessa ja sai yhdeksän jääkarhunaaraan kanssa yhteensä 25 pentua.

➢ Aamulehti 26.4.2007.

Orpana oikaisee Aamulehteä

Aamulehti uutisoi 9.6.2007, että Napoleonin jälkeläinen Charles Napoleon pyrkii Ranskan parlamenttiin. Jutussa väitettiin, että vuonna 1950 syntynyt ehdokas Charles Napoleon olisi Napoleon Bonaparten jälkeläinen. Se ei pidä paikkaansa, sillä Ranskan parlamenttiin pyrkivä Charles Napoleon polveutuu Napoleonin nuorimmasta veljestä Jérômesta, Westfalenin kuninkaasta.

Napoleonilla ei ollut laillisia jälkeläisiä. Ainoa aviolapsi Napoleon Francis kuoli 22-vuotiaana ilman jälkeläisiä. Napoleonilla oli kuitenkin ainakin kaksi aviotonta lasta. Vanhin oli vuonna 1806 syntynyt Leonin kreivi Charles (k. 1881), jonka äiti oli Louise Catherine Eleonore Denuelle de la Plaigne (1787–1868). Toinen avioton poika oli kreivi Alexandre Joseph Colonna Walewski (1810–1868), jonka äiti oli kreivitär Marie Walewski (1789–1817). Heidän lisäkseen Napoleonilla oli mahdollisesti neljä muuta aviotonta lasta. Ainakin Walewski-nimeä kantavia Napoleonin jälkeläisiä elää tänäkin päivänä.

➢ Aamulehti 9.6.2007
➢ Stacton, David: *Bonapartein taru*. Tammi 1968.
➢ http://fi.wikipedia.org/wiki/Napoleon I

Kun sukututkimuksesta tuli mediaseksikästä

Keväällä lehdissä kirjoitettiin tavallista enemmän sukututkimuksesta. Syynä oli Hollywood-tähtösen Pamela Andersonin Suomen vierailu. Pamela Andersson saavutti kuuluisuutta *Baywatch*-nimisessä tv-sarjassa 1990-luvulla. Ei ehkä niinkään näyttelijänlahjoillaan, vaan pikemminkin ulkoisilla avuillaan. Myös tähden yksityiselämä on ollut usein esillä lehdistössä. Pamela on tunnetusti sukutaustaltaan suomalainen, ja hänen sukunimensä olisi oikeasti Hyytiäinen. Pamelan sukujuuret ovat Saarijärven Kiimasten kylässä. Hänen isoisänsä isä Juho Herman Hyytiäinen (s. 1890) muutti Saarijärveltä Kiimasjärven Valkaman torpasta valtameren taakse Kanadaan.

Jopa *Image*-lehti innostui tekemään laajan artikkelin Pamelasta ja sukututkimuksesta. Lehden toimittaja kävi haastattelemassa Suomen Sukututkimusseuran toiminnanjohtajaa P. T. Kuusiluomaa. Artikkelissa pohditaan sukututkimusta yleensä sekä selvitetään Pamelan sukua. Lisäksi todetaan, että Pamelan 6.–7. polven serkku on Matti Vanhanen. Yhteinen esiäiti on 1700-luvulla elänyt Maria Matintytär Jyväskylän maalaiskunnasta. Pamelalle ovat sukua myös muun muassa Urho Kekkonen, Martti Ahtisaari ja Esko Aho.

Pamelan sukujuuria voi tutkailla tarkemmin Hyytiäisten sukuseuran vuonna 2000 julkaisemasta sukukirjasta *Hyytiäisten sukua Savosta Keski-Suomeen*.

➢ Palmén, Joanna, Tervetuloa kotiin Pamela! *Image* 5-6/2007.

Sukusilpun lehdistöstä kokosi

Tiina Miettinen

ETSIMME
Vuosikirjalle toimittajaa

Tampereen seudun sukututkimusseuran Vuosikirja jatkaa muutaman vuoden hiljaisuuden jälkeen eloansa. Nyt etsimme tälle kerran vuodessa ilmestyvälle julkaisulle toimittajaa, jonka ei tarvitse olla seuran jäsen tai kiinnostunut sukututkimuksesta. Toimittajalta edellytetään tietokoneenkäyttötaitoja, sähköpostia sekä hyvää suomen kielen taitoa. Tehtävä soveltuu hyvin esimerkiksi äidinkielen opinnoissaan hyvin menestyneelle lukiolaiselle, joka haluaa esimakua toimittajan ammatista. Tehtävästä ei makseta palkkiota.

Tiedusteluihin vastaa Johanna Kurela, p. (03) 261 2292 tai johanna.kurela@kolumbus.fi.

Teekkarin pepussa viesti sukututkijoille

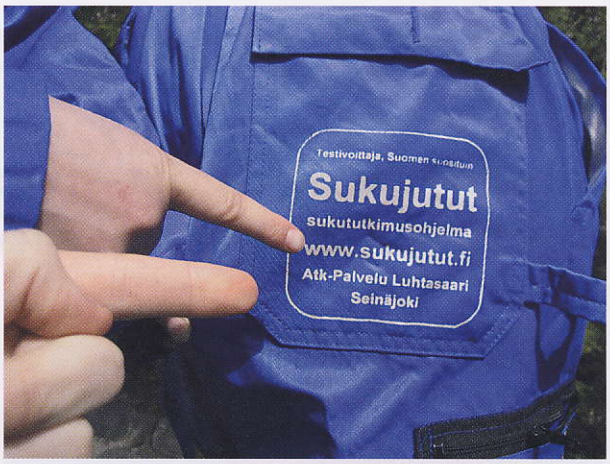

Kuva Janne Leminen

Kekseliäällä paikalla olevan sukututkimusohjelman mainos on herättänyt positiivista huomiota.

Viime vapun aikaan sukututkija saattoi ilokseen havaita Tampereella tupsulakkisten tekniikan ylioppilaiden haalareissa jotakin kiinnostavaa. Sinihaalaristen sähköteekkareiden haalareiden takapuolella, parhaalla paikalla pepun päällä komeili SukuJutut-sukututkimusohjelman mainos.

– Vanhin poikamme Antti aloitti syksyllä 2006 opinnot Tampereen teknillisessä yliopistossa, kertoo SukuJutut-ohjelman kehittänyt Seppo Luhtasaari Seinäjoelta. – Mainosidea on oikeastaan hänen. Ensiksi ajatus kuulosti hiukan oudolta, mutta hetken mietittyäni ajattelin, että voihan se toimiakin. Antti varasi mainostilaa "parhaalta paikalta" ja järjesti tekstit perille.

Kuva Janne Leminen

– Yritys saa itse valita mainospaikkansa, kertoo Sähkökillan emäntä Minna Niittymäki, joka on toiminut viime syksynä sähköteekkareiden haalaritiimin puheenjohtajana. – Nopeus on tässäkin asiassa valttia eli parhaat paikat menevät ensin. Sisätiloissa haalareita käytetään niin, että yläosa ei ole paikallaan, vaan solmittuna vyötärölle. Paras mainostila ei siis ole rintamuksessa tai selässä vaan housuosassa. Haalareiden mainostila myydään joka vuosi uudelleen.

Syksyllä 2006 aloitti noin 120 uutta sähköteekkaria, joista neljännes on naisia. Teekkarit käyttävät tilaisuuksissaan samoja haalareita koko useita vuosia kestävän opiskeluaikansa, joten SukuJutut-mainos on jatkuvasti liikkeessä. – Vastaavia mainoksia ei ole näin liikkuvalla paikalla ollut aikaisemmin, huomauttaa Seppo Luhtasaari. – Perinteisesti mainoksia on lehdissä ja www-sivustoilla.

– SukuJutut-mainos on huomattu ja positiivista palautetta on myös tullut, Luhtasaari jatkaa hymyillen. – Jopa Antin opiskelijakaverit ovat kyselleet ohjelmasta, etupäässä Antilta. Joko he itse ovat olleet kiinnostuneita tai heidän tuttavansa harrastaa sukututkimusta. Hetikään kaikki ihmiset eivät vielä tiedä, että tällaisia ohjelmia on olemassa.

– Uskon, että haalarimainos tienaa itsensä pitkällä aikavälillä. Olen melko varma, että SukuJutut-sivustolta on käyty lataamassa useita demoversiota mainoksen johdosta ja osa näistä kokeilijoista hankkii aikanaan myös virallisen version ohjelmasta.

Johanna Kurela

Sukututkimusohjelmia kannattaa mainostaa nuorillekin. Antti Luhtasaaren (vas.), Sanna Eklundin, Jenni Koljanderin ja Minna Niittymäen kankun päällä oleva SukuJutut-mainos kerää katseet.

Opi nyt vanha ja nuori

Internetin Agricola-sivustosta löytyy alkuperäisdokumentteja

Sukututkijat käyttävät innokkaasti Suomen Sukututkimusseuran HisKi-tietokantaa. Internetistä löytyy sen lisäksi muitakin kiinnostavia ja sukututkijalle hyödyllisiä historia-aiheisia tietokantoja. Tutustuminen kannattaa alkaa suomalaisesta Agricola-sivustosta.

Suomen kirjakielen isä Mikael Agricola kehotti vuonna 1543 ilmestyneen *ABC-kiriansa* esipuheessa kaikkia nuoria ja vanhoja opiskelemaan. Tämä koko elämän jatkuvaan opiskeluun kannustava ajatus on yhä 2000-luvullakin ajankohtainen, jopa enemmän kuin milloinkaan ennen. Opiskelun voi aloittaa suomalaisesta historiasivustosta, joka on saanut nimensä Agricolan mukaan.

Agricola on vuonna 1996 perustettu yliopiston historian laitosten, arkistojen, seurojen, museoiden ja kirjastojen yhteishanke. Hankkeen yhtenä tarkoituksena on tuoda esiin suomalaista aineistoa, jotta sitä voitaisiin hyödyntää tutkimuksessa. Agricola-sivuille on koottu yhteen luotettavien tietolähteiden tarjoamaa tietoa ja asiakirjoja.

Agricola-sivustoa laajennetaan ja täydennetään jatkuvasti: sinne linkitetään uusia artikkeleita ja digitoituja alkuperäisdokumentteja. Aineisto on järjestetty muun muassa aihepiireittäin ja ajan mukaan. Esimerkiksi Suomen itsenäistymiseen johtaneita tapahtumia voi seurata aikajanan avulla viikko viikolta artikkeleista ja kuva-aineistosta koostuvassa verkkojulkaisussa Suomi 1917–1918.

Asiakirjoja digitoituna ja litteroituna

Digitoituja alkuperäisasiakirjoja, kirjoja, nuotteja, litteroituja käsikirjoituksia ja lähdejulkaisuja on kymmeniä tuhansia sivuja. Sivustosta löytyy esimerkiksi Reinhold Hausenin toimittama teossarja *Finlands medeltidsurkunder* (osat I–VIII), Johannes Gezelius vanhemman 1666 julkaisema kirja *Yxi paras Lasten tavara,* koko suomenkielinen versio Ruotsin valtakunnan yleisestä laista 1734, palkollissääntö vuodelta 1739, kuninkaallinen kirje torppien perustamisesta 1757, mäkitupa-asetus vuodelta 1762, Gananderin laatima teos *Maan-Miehen Huone- ja Koti-Aptheeki* vuodelta 1785, suomeksi J. V. Snellmanin kootut teokset, digitoituna Keisarillisen Aleksanterin yliopiston opiskelijaluettelo vuosilta 1817–1901, asetus *Kansainwälinen Meteri-sowinto* vuodelta 1875, otteita ylipäällikkö Mannerheimin päiväkäskyistä, vuosina 1914–1922 sotaoloissa surmansa saaneiden nimitiedosto, valtiopäivien avajaispuheet 1907–2006 ja *Tampereen Telefooniluettelo* vuodelta 1914.

Sukututkijalle erityisen tärkeä ja käyttökelpoinen aineisto on Helsingin yliopiston Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, jonka pohjana ovat Vilhelm Laguksen kokoamat tiedot, joita on täydennetty ja tarkistettu. Ylioppilasmatrikkeli sisältää yli 18 000 ylioppilaan tiedot. Opiskelutietojen oheen on liitetty tietoa muun muassa valmistumisen jälkeisestä urasta ja puolisosta.

Historiallinen sanomalehtikirjasto 1771–1890 on samoin tärkeä lähde esimerkiksi paikallishistoriasta kiinnostuneille. Tämä aineisto koostuu kaikista Suomessa vuosina 1771–1890 ilmestyneistä sanomalehdistä. Sanomalehtikirjasto valmistuu tänä vuonna ja sisältää valmistuessaan noin 900 000 sivua.

Agricola-sivuston laajaan tarjontaan kannattaa tutustua rauhassa. Sitä tutkiessa kannattaa muistaa 450 vuotta sitten kuolleen Mikael Agricolan hyvä ohje: "Catzo, lue, etzi, ia tutki / eij senwooxi Silmes puhke."

Johanna Kurela

Agricola Suomen historiaverkko

Agricola-historiasivusto osoitteessa http://agricola.utu.fi/

Vuohella ratsastaneelle syytös eläimeensekaantumisesta

Jusun ja Heiskan emäntien riita Kiukaisten Paneliassa 1698–1699

Mikään ei maailmassa muutu, ei ainakaan ihmisluonto. Television lakimies- ja oikeussarjoilla on juurensa jo muinaisissa ajoissa, jolloin koko pitäjä saattoi seurata kiinnostuneena riita-asioiden kehittymistä käräjillä. Tämänkaltaista viihdettä oli tarjolla Eurajoella 1698–1699, jolloin Jusun emännän Liisa Simontyttären ja Heiskan emännän Anna Rekontyttären välinen sanasota alkoi heinävarkaussyytöksistä ja päätyi syytteeseen Annan 8-vuotiaan pojan Yrjö Erkinpojan sekaantumisesta eläimeen.

Kiukaisten Panelian Jusun talon emäntä Liisa Simontytär oli kotoisin saman kylän Konstarilta. Hänet ja Panelian Heikkilästä kotoisin ollut Yrjö Niilonpoika vihittiin noin 1669. He muuttivat Jusulle, missä heidät mainitaan ensimmäisen kerran 1670.[1] Liisa Simontytär oli äkäpäinen nainen, joka pikaistuksissaan käytti sopimatonta kieltä ja käyttäytyi hävyttömästi.

Liisan kerrotaan muun muassa nostaneen hameensa ja ilmeisesti pyllistäneen Panelian Niilo Tuomaanpoika Jaakolalle, jonka kanssa hän ja hänen miehensä Yrjö Niilonpoika olivat huonoissa väleissä. Niilo ei kärhämässä jäänyt alakynteen. Yrjö väitti käräjillä, että Niilo Tuomaanpoika oli haukkunut Yrjön Porissa koulua käyvää poikaa Jaakko Yrjönpoikaa (sittemmin ratsumestari Jakob Pihlroth) "pahaksi papiksi" ja "koulupaskojaksi" [Scholae Skitare]. Poikansa puolesta suivaantuneella Yrjöllä oli jopa Porin koulun rehtorin maisteri Andreas Indreniuksen todistus 8.1.1695 poikansa mallikkaasta käytöksestä.[2]

Liisa Simontytär ja Yrjö Niilonpoika Jusu olivat huonoissa väleissä myös naapuriensa Kiukaisten Panelian Erkki Knuutinpoika Heiskan ja tämän vaimon Anna Rekontyttären kanssa. Anna Rekontytär oli Eurajoen Huhdan Mikolan tytär, jonka avioliitto Erkki Knuutinpojan kanssa oli solmittu 1.10.1682.[3]

Sangollinen vettä niskaan

Liisa Simontytär ja Anna Rekontytär äityivät käräjille asti joutuneeseen riitaan, kun hieman ennen helluntaita 1698 Anna oli vesimyllyssä ollessaan syyttänyt Liisaa edesmenneen Matti Ruskin heinien varastamisesta. Liisa oli vastannut varkaussyytökseen heittämällä täyden ämpärillisen vettä Annan päälle.

Eurajoen talvikäräjillä 1699 Liisa myönsi heittäneensä vettä Annan niskaan ja myönsi myös sen, että liikkeellä oli huhu, jonka mukaan Liisa oli vienyt heinää Ruskin ladosta. Varkaussyytöksen hän kuitenkin kiisti ja vaati rangaistusta Annalle perättömästä väitteestä.

Lisäksi Liisa vaati rangaistusta Annalle siitä, että tämä oli viime kesäkäräjien aikaan väittänyt Liisan tappaneen hänen sikiönsä. Liisalla oli puolustuksenaan apupappi Johan Aureliuksen 8.1.1699 päiväämä todistus, jonka mukaan Annan vauva oli syntynyt 10.10.1698 aivan valmiina ja terveenä. Poika oli kastettu syntymäänsä seuranneena päivänä Simoniksi.[4]

Annan puoliso Erkki Knuutinpoika Heiska selitti, ettei Liisaa oltu syytetty murhaajaksi kesäkäräjillä. Silloin oli ainoastaan huomautettu, että jos Annalle tai hänen sikiölleen tapahtuisi jotakin, saisi Liisa vastata siitä. Myös lautamiehistö sanoi samaa.

Erkki Knuutinpoika oli yrittänyt tuoda todistajaksi Mikko Juhanpojan Rauman kaupungista, mutta koska Liisa oli esittänyt, ettei todistaja ollut täysi-ikäinen, ei Mikkoa kuultu. Lautamiehet hylkäsivät Erkki Knuutinpoika Heiskan oikeudelle esittämän todistuksen, jonka oli kirjoittanut raumalainen raatimies Ezekiel Olavinpoika ja jossa selitettiin Mikon syntyneen vuoden 1682 kesäkuussa, koska todistusta ei epäilyjä herättävästi oltu vannottu oikeaksi ja poikakin oli pienikasvuinen.

Koska kummallakaan osapuolella ei ollut laillisia todistajia eikä todisteita, heitä pyydettiin poistumaan siksi, kunnes oikeus olisi tehnyt päätöksensä. Riitapukareiden poistuessa huoneesta Liisa oli letkauttanut Heiskan isäntäparille heidän poikansa sekaantuneen vuoheen.

Oikeus päätti, että riita-asia raukeaa molemmin puolin, koska kummallakaan osapuolella ei ollut esittää lainmukaisia todistajia. Sen sijaan nimismies Henrik Elfwingin

tehtäväksi jätettiin tuoda osapuolet seuraaville käräjille selvittämään asian käsittelyssä ilmi tullutta eläimeen sekaantumista.[5]

Todistajia ja lautamiehiä jäävätään

Eurajoen kesäkäräjillä kesäkuussa 1699[6] nimismies Henrik Elfwing toi eläimeensekaantumissyytöksen oikeuteen. Elfwing pesi kätensä tapauksesta ja jätti sen osapuolten keskenään selvitettäväksi, sillä hän ei tiennyt asiasta mitään. Oikeudella oli nyt edessään melkoinen urakka yrittäessään ymmärtää, kuka oli sanonut ja mitä.

Heiskan isäntäpari Erkki ja Anna kertoivat Jusun emännän Liisa Simontyttären jo pari vuotta sitten väittäneen heidän tuolloin 8-vuotiaan poikansa Yrjö Erkinpojan sekaantuneen vuoheen. Erkin, Annan ja todistajien mukaan edellisillä käräjillä asianomaisten poistuessa käräjätuvasta asiasta oli sanailtu suurin piirtein näin:

Anna Rekontytär oli sanonut Liisalle arvellessaan, ettei hänen miehensä onnistu saamaan Liisalle rangaistusta: "Minä kyllä löydän sinulle toisen syytteen. Sinä olet myös syyttänyt poikaani eläimeen sekaantumisesta." Liisa oli vastannut tähän: "Niin hän on tehnytkin, ja sitonut vuohen aitaan kiinni. Sinun poikasi on oleillut vuohen kanssa karjatarhassa housut kintuissa [och hafft byxorne effter sigh]. Ja jollei hän ole ennen ollut, niin menköön sinne tämän jälkeen." Kun he olivat astuneet ulos, Anna oli sanonut: "Minä kyllä tiedustelen asiaa." Sen jälkeen he olivat hiljentyneet.

Tästä sananvaihdosta osan kuuli Yrjö Matinpoika, joka oli Kainun Eskil Rekonpojan renki. Yrjö vannoi valan ja kertoi kuulemansa Heiskojen ja Jusun emännän Liisa Simontyttären välisestä keskustelusta.

Sitten tuotiin todistajaksi panelialainen isäntä Juha Heikinpoika, jota ei kuitenkaan voitu laskea valalle, koska hän oli Jusun isännän kanssa huonoissa väleissä. Jusun Yrjö Niilonpoika loi toisinaan umpeen ojan, jonka Juha Heikinpoika oli kaivanut. Tämän eripuraisuuden vuoksi Juha ei sopinut todistajaksi.

Toinenkin todistaja jäävättiin: Panelian Ruskin Pekka Heikinpoikaa ei voitu kuulla, koska hänen vaimonsa Margareta Tuomaantytär (edesmenneen Matti Ruskin leski)[7] vakuutti, että Pekka Heikinpoika ja Jusun Yrjö Niilonpoika olivat riidoissa.

Ennen asian käsittelyä oli myös jäävätty lautamiehet Hannu Matinpoika Kompi ja Tuomas Knuutinpoika Jaakkola Paneliasta. Heidän tilalleen oli otettu Jaakko Eskelinpoika Yörläinen Luvian Hanninkylästä ja Jaakko Juhanpoika Joopi Luvian Niemenkylästä.[8]

Yrjö ratsasti vuohella

Lopulta paikalle kutsuttiin poika, jota syytettiin eläimeensekaantumisesta: Yrjö Erkinpoika Heiska, joka oli isänsä mukaan kymmenennellä vuodellaan. Yrjö oli kuitenkin jo täyttänyt 10 vuotta, sillä hänet oli kastettu 19.3.1689.[9]

Oikeus kuulusteli Yrjöä yksinään. Yrjö kertoi isänsä ja äitinsä kaksi vuotta sitten ajaneen metsään karjaa, jonka joukossa oli vuohia ja pukkeja. Illalla yksi vuohi oli kadoksissa, ja etsimään mennyt äiti Anna Rekontytär oli käskenyt häntä sitomaan kiinni sen vuohen, jonka hän aikoi lypsää palattuaan kotiin. Yrjö oli tehnyt niin ja istunut tämän mustan vuohen selässä. Tämän oli nähnyt sekä hänen äitinsä palatessaan että hänen sisarensa Maria, joka silloin oli 5-vuotias.[10] Yrjöä ei kuitenkaan saatu tunnustamaan, että hän olisi ollut muissa tekemisissä vuohen kanssa.

Äiti, Heiskan emäntä Anna Rekontytär kutsuttiin kuultavaksi. Hän oli ilmeisesti selvillä siitä, että eläimeensekaantumisesta seuraa kuolemantuomio, ja pelkäsi sydänjuuriaan myöten Yrjö-poikansa puolesta. Niinpä Anna jyrkästi kiisti poikansa läsnäollessa milloinkaan käskeneen poikaansa sitomaan vuohta karjatarhaan. Hän myös kertoi, ettei tee ikinä niin, sillä vuohet antavat hyvin lypsää itsensä.

Ainoa, mitä Anna Rekontytär kertoi tietävänsä asiasta, oli se, että Jusun Liisa Simontyttären tytär Maliina[11] oli edellisenä kesänä riitaannuttuaan syyttänyt Yrjöä isänsä vuoheen sekaantumisesta.

Riidan oli kuullut Rauman kaupungista kotoisin oleva Mikko Juhanpoika. – Myös Annan mies Erkki Knuutinpoika Heiska vakuutti, ettei muuta asiasta tiennyt.

Oikeus kääntyi nyt uudelleen Yrjön puoleen ja kysyi, kenen oli se vuohi, jonka hän oli sitonut. Lisäksi huomautettiin, ettei äiti ollut käskenyt häntä sitomaan vuohta eikä nähnyt hänen istuneen sen päällä. Hämmentynyt Yrjö-poika ei kuitenkaan kyennyt sanomaan enää sanaakaan.

Jusun emäntä Liisa Simontytär alkoi kiemurrella, kun oikeus tiedusteli eläimeensekaantumisesta häneltä lähemmin. Aiemmin esittämästään syytöksestä huolimatta Liisa kielsi tietävänsä lainkaan asiasta tai kuulleensa siitä tyttäreltään Maliinalta. Asia päätettiin siirtää seuraaville käräjille.

Syytteet pyörretään

Eurajoen käräjillä marraskuussa 1699[12] Heis-

kan Yrjö Erkinpojan vanhemmilla oli esittää kaksi rehellistä ja jäävitöntä todistajaa. Luvian kappeliseurakunnan Peräkylän Juha Sipinpoika ja Antti Juhanpoika Kirkonkylästä todistivat valalla kuulleensa, miten Jusun emäntä Liisa Simontytär oli sanonut Heiskan emännälle Anna Rekontyttärelle, että tämän poika Yrjö on eläimeensekaantuja.

Esiin kutsuttiin myös Liisa Simontyttären tytär Maliina, jonka edellisillä käräjillä oli kerrottu Yrjön kanssa riidellessään syyttäneen tätä sekaantumisesta vuoheen. Maliina kiisti väittäneensä sellaista. Hän ei tiennyt asiasta muuta kuin että oli heinäaikaan vuonna 1697 löytänyt etsimisen tuloksena isänsä vuohen Erkki Knuutinpoika Heiskan karjatarhasta kiinnisidottuna. Hän oli nähnyt Yrjön piiskaavan vuohta raipalla tämän viisivuotiaan Maria-sisaren läsnäollessa.

Paikalla oli ollut myös 14-vuotias Mikko Juhanpoika, joka oli seissyt sivummalla ja kuullut selvästi Maliinan ja Yrjön riidan ja syytteen eläimeensekaantumisesta. Mikko ei kuitenkaan tiennyt, oliko Yrjö tehnyt niin.

Koko Jusun perhe – isäntä Yrjö Niilonpoika, emäntä Liisa Simontytär ja heidän tyttärensä Maliina Yrjöntytär – nyt joukolla myönsivät, etteivät he tiedä syyttää Yrjöä eläimeensekaantumisesta. Yrjö oli paikalla ja kielsi itsekin sen.

Oikeus totesi asiaa harkittuaan, että Yrjö Erkinpoika oli aivan syytön vuoheensekaantumiseen, mistä Jusun emäntä Liisa Simontytär oli häntä syyttänyt. Yrjö tuomittiin täysin vapaaksi ja kaikkien syytöksien ulottumattomiin. Liisa Simontytär sai puolestaan aiheettomasta syytteestään raskaat 40 hopeamarkan sakot.

Virpi Nissilä – Ulla Koskinen – Johanna Kurela

[1] Eurajoen talvikäräjät 1704: 799–800 ja Eurajoen talvikäräjät 1708: 26v; Euran SAY 1654–1673: 65, 70, 72.
[2] Eurajoen käräjät 24.–26.1.1695: 96–97. Jaakko Yrjönpojan myöhempi nimi Jakob Pihlroth selviää Jusun perintöasioiden käsittelystä Euran käräjillä 9.–12.4.1723: 581v–582 ja 24.–29.2.1724: 174v–177v.
[3] SSS:n historiakirjakopiot, Eurajoen vihityt; Eurajoen SAY 1674–1693: 41.
[4] SSS:n historiakirjakopiot, Euran kastetut.
[5] Eurajoen käräjät 16.–17.2.1699: 233–236.
[6] Eurajoen käräjät 10.–12.6.1699: 388–394.
[7] Euran SAY: 1694–1713: 33.
[8] Lautamiesten tarkemmat tiedot: Eurajoen SAY: 1694–1713: 12, 31, 26.
[9] SSS:n historiakirjakopiot, Euran kastetut.
[10] SSS:n historiakirjakopiot, Euran kastetut: Maria Erkintytär Heiska kastettu 13.2.1692.
[11] SSS:n historiakirjakopiot, Euran kastetut: Maliina Yrjöntytär Jusu kastettu 13.7.1684. – Kastetiedon mukaan Maliina olisi ollut oikeusjutun aikaan noin 15-vuotias. Käräjäpöytäkirjassa 1699 häntä sanotaan kuitenkin 7-vuotiaaksi. Kastettujen luettelosta ei löydy Jusulta ketään sellaista, joka olisi syntynyt 1692. Kyseessä on ilmeisesti käräjäkirjurin virhe. Jusun Maliina Yrjöntytär vihittiin 1.1.1706 Juho Tapaninpoika Heinilän kanssa.
[12] Eurajoen käräjät 21.–23.11.1699: 1083–1807.

Tiedonhakuapua sukututkijoille Metsossa

Autamme etsimään sukututkimukseen liittyvää tietoa **julkaistusta aineistosta**.
Sukututkimuspäivystystä tiistaisin klo 15.00–20.00 1.9.2007 lähtien Tampereen pääkirjaston käsikirjastossa.

Tervetuloa!

Kysymyksiä voi lähettää myös sähköpostilla osoitteeseen eeva-riitta.peltonen@tampere.fi.

www.tampere.fi/kirjasto/tieto

M posti

Sisällysluettelo

Puheenjohtajan palsta 3

Ajatuksia sukukirjoista 4

Hevosmuistot talteen! 6

Aurinkoinen päivä kartanolinnassa ja merilinnoituksessa 7

Pessien suvun tutkimisesta 12

HisKi ei muutukaan SSS:n jäseneduksi! 14

Tampereen Pispala – mainettaan parempi paikka 15

Patronyymeistä sukunimiin
Sukunimen historiaa 22

Sukunimen muuttaminen ja sukunimen suoja 26

Sukusilppua
Orjuuden arvet sukututkimuksessa 33

Teekkarin pepussa viesti sukututkijoille 35

Opi nyt vanha ja nuori 36

Vuohella ratsastaneelle syytös eläimeensekaantumisesta
Jusun ja Heiskan emäntien riita Kiukaisten
Paneliassa 1698-1699 37